

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

6/11
november
1997

bijen

MAA
AAN
D
BLAD
VOOR
IMKERS

bijen

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 6, nummer 11, november 1997

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofredacteur J. Beetsma

Redactie mw. M.L. Boerjan, A. M. Kuypers, R.H. Molenaar, en M. Schyns.

Vaste medewerkers M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters
Postbus 198, 6720 AD Bennekom Telefoon 0317 42 24 22
Telefax 0317 42 41 80 E-mail bijenhuis@tip.nl
Internetaansluiting: listserv@lifenet.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg
Telefoon 013 583 63 50
Bankrelatie RABO-bank Tilburg,
rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.
Postbanknummer van de bank 1088813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 8.200

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':
f20,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50
Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren. Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding. Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen
Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

*Bij de voorplaat: In het bloemhoofdje van de kruldistel (*Cárduus crispus* L.) gaan eerst de bloemen langs de rand open, daarna volgen de andere in het midden. De bij weet de geopende bloemen te vinden voor het puren van de nectar. Bezitters van het jubileumboek van de VBBN 'Honderd jaar imkeren' zien op deze foto het spiegelbeeld van de bij die op het omslag van dit gedenkboek prijkt. (Foto: Arjen Neve, Leiden).*

Van de redactie

Deze maand een mengeling van uiteenlopende onderwerpen. In een door Mari van Iersel vertaald artikel lezen we over flexibele specialisten. Er zijn ook nieuwe ontwikkelingen vanuit Europa te melden. In zijn 'Uit de PC van de voorzitter' vertelt Dick Vunderink over EG steun voor de bijenhouderij. Ook al is dit nog maar voorlopige informatie, niettemin belangrijk. En verder? Jeugd cursussen, kunst met een grote 'K', honing informatie plus recepten, imker praktijken (soms uit een ver buitenland), een anecdote. Het is een ruime greep uit Bijen 6(11) (1997). Naast de gebruikelijke rubrieken vormen al deze onderwerpen tezamen een gevarieerde fruitmand aan leesvoer, met hopelijk voldoende (lees-)vitaminen om de komende herfstavonden op vooruit te kunnen. Ondertussen wordt er binnen de redactie alweer druk nagedacht over de volgende jaargang van Bijen. Wanneer u dit leest hebben wij de jaarlijkse ontmoeting met de vaste medewerkers net achter de rug. Er zijn daar vast en zeker weer goede suggesties gedaan, waarmee we verder kunnen. We blijven immers altijd op zoek naar verbetering. Ook uw ideeën over inhoud en vorm van Bijen blijven natuurlijk welkom. 'Tot schrijfs', **Ab Kuypers**

Inhoud

Frans Heessen opvolger Jan Caris	Martin Schyns	299
Nieuws van de Ambrosiushoeve	Christ Smeekens	301
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	302
Van imker tot imker	Ko Zoet	304
De lezer schrijft		
<i>Oproep propolisallergie</i>	Danielle Kars	306
<i>Varroamijt bestrijden met olie</i>	L.J. Jochems	306
<i>Roverij I</i>	Janco Bethlehem	306
<i>Roverij I</i>	H.G. de Maag	306
<i>Knoflook verdrijft varroamijt?</i>	G.M.H. Lenssen	307
<i>Anekdote</i>	E. Hutter	307
<i>Oude imkers</i>	D.S. Renkers	308
Groep Utrecht viert 100 jaar VBBN		309
Foto van de maand		309
Recepten met honing	Ab Kuypers	310
Computers die over bijen kletsen	Hugo Veerkamp	311
Een alvearium in Arti		312
Bouwen aan een gelukkige toekomst	Ab Kuypers	314
Erik Österland, groot-imker in Zweden	Eerke Pot	316
Bijencentrum in Israël	J.J. Speelziek	317
Op stap met je bijenvolken	L.M. Opsteeg	318
Flexibele specialisten	Wolfgang Kirchner	319
Inzoemen	M.J. van Iersel	320
Imkersgesprek	Ab en Harry	321
Verenigingsnieuws ABTB		322
Verenigingsnieuws VBBN		323
Familieberichten, Kalender		325
Cursussen		326
Vraag en aanbod, adressen		327

Frans Heessen opvolger Jan Caris

Martin Schyns

Op de algemene ledenvergadering van de LLTB in september van het vorig jaar is Frans Heessen gekozen tot nieuwe voorzitter van de Imkersbond van de LLTB. Hij volgt Jan Caris op die, om statutaire redenen, plaats moest maken. Een actief bestuurslid moet je koesteren moeten ze in Limburg gedacht hebben toen ze Jan Caris met ingang van dezelfde datum tot secretaris hebben benoemd. Wat voor plannen hebben deze twee bestuurders in deze soms best wel moeilijke periode in de imkerswereld? Tijd voor een interview.

Wat mij interessert is wat collega-imkers voor soort imker zijn. Hoelang hebben ze al bijen, hoeveel volken, wat voor ras en wordt er bijvoorbeeld gereisd?

Frans Heessen: 'Ik ben eigenlijk nog een van de weinige imkers die het vak van huis uit meegekregen heeft. Heel leuk om te vermelden is dat mijn vader op een leeftijd van 86 jaar nog steeds bijen heeft! Hij was begin dit jaar 50 jaar voorzitter van de Bijenhoudersbond St. Ambrosius in Uden (NCB) en kreeg daarom in april een Koninklijke onderscheiding. Zelf heb ik al minstens 33 jaar bijen. Mijn drie volken staan midden

Frans Heessen (links) en Jan Caris: samen al goed voor ruim 75 jaar imkerservaring. (Foto: Martin Schyns).

in het dorp en ik reis er nooit mee. Sedert enkele jaren heb ik Buckfastbijen en ik weet niet of het toevallig zo is, maar ik oogst sindsdien ieder jaar

dubbel zo veel honing als daarvoor. Elk jaar teel ik van raszuivere larfjes nieuwe moeren. Er zit verder, zover ik weet, geen imker in de buurt en de moeren worden gewoon standbevruucht.'

Jan Caris: 'Vanaf 1953 heb ik al bijen. Momenteel heb ik twaalf Carnicavolken die ook standbevruucht worden met dat verschil dat we met vijf imkers in de buurt zitten die allemaal Carnica's hebben. Ik reisde altijd naar de polder en dit jaar gaan we voor de eerste keer naar het koolzaad in Duitsland.'

Hoe zit dat met het gevaar voor besmetting met Amerikaans vuilbroed?

'Ik vertrouw op de Algemene Inspectie Dienst (AID) die de bijen keurt als ze naar Duitsland gaan en op de Duitse 'Behörden' uit Aken die ze keuren voordat ze terug naar Nederland komen.'

U bemant nu iedere woensdag het secretariaat in het Landbouwhuis in Roermond. Hoe bevalt dat?

Jan Caris: 'Ik heb het gevoel dat ik nog steeds druk bezig ben sinds ik met de VUT ben. Nu ik een tijdje secretaris ben begin ik wat overzicht te krijgen in de gang van zaken. Ik ben het een en ander op orde aan het brengen op een manier die voor mij het prettigst werkt en dat bevalt nu goed.'

Wat zijn de plannen van het bestuur voor de komende jaren?

Als bestuur willen we professioneler gaan werken. In de oude situatie misten we een concreet doel. We hadden het gevoel dat we als het ware achter de feiten aanliepen en daardoor vaak ad hoc beslissingen moesten nemen. Het werd tijd voor een nieuwe aanpak. We zijn toen gaan praten met de afdeling kadervorming van de LLTB en hebben met hun hulp in enkele extra vergaderingen van het Hoofdbestuur een sterkte/zwakte analyse gemaakt. Hieruit volgde welke punten er verbeterd konden worden. Uiteindelijk heeft het een en ander geresulteerd in een beleidsplan. We gaan ons inzetten om dit beleid om te zetten in concrete daden.

Speerpunten

Op de laatste ledenvergadering is dit beleidsplan gepresenteerd. Er werden een aantal speerpunten genoemd waaraan doelgericht gewerkt zal gaan worden.

Beurtelings nemen de voorzitter en secretaris het

woord waarbij de een de ander zo nu en dan aanvult: 'We willen meer aandacht schenken aan onderwijs en instructie. Het is vaak een probleem om een geschikte bijenteeltleraar te vinden. De meeste kandidaten zijn vervroegd uitgetreden mensen voor wie het fiscaal erg moeilijk is om bijverdiensten te hebben. We willen eigenlijk ook een nieuw soort cursus aanbieden. Hierbij denken we aan een instapcursus van een paar lessen voor mensen die zich willen oriënteren of bijhouden iets voor hen is. Deze lessen kunnen bijvoorbeeld door lokale imkers gegeven worden. Dit kan dan met een kleiner aantal deelnemers dan 16, het minimale aantal deelnemers voor een cursus via het AOC (Agrarisch Opleidings Centrum). We hopen ook meer duidelijkheid te brengen in de aanmelding voor cursussen. De aanmelding verloopt via het secretariaat in het Landbouwhuis in Roermond, dat nu iedere woensdagmiddag door Jan Caris wordt bemand. Tevens willen we meer ruchtbaarheid geven aan het feit dat men bijteeltcursussen kan volgen door in de lokale en groene pers aandacht hiervoor te vragen.'

Lokale pers

'Dit sluit aan bij het volgende punt uit ons beleid namelijk meer aandacht aan voorlichting en communicatie. Buiten de imkerswereld gaan we ons profileren als mensen die het gewoon leuk vinden om bijen te houden. Alle interessante aspecten zoals het direct betrokken zijn bij de natuur, bestuiving in de natuur, het gedrag van bijen enzovoorts krijgen hierbij aandacht in de lokale pers. We willen ook aandacht vragen voor bijvoorbeeld de aanplant van drachtplanten door de Stichting het Limburgs Landschap. Het moet ook goed mogelijk zijn om aandacht te vestigen op drachtplanten tijdens de Nationale Boomplantdag. Ook willen we de 'leek' erop wijzen dat het voor veel mensen mogelijk is om zelf bijen te gaan houden. Dit alles willen we professionaliseren door met het bestuur een training te volgen in communicatie en omgang met de media.'

Leden

'Binnen de Imkersbond van de LLTB willen we de communicatie verbeteren door de leden persoonlijk per brief uit te nodigen voor regionale activiteiten. We verwachten dat dit een positieve invloed heeft op het aantal deelnemers.'

Overlarfproject

'Een volgend aandachtspunt in ons beleid is kwaliteitsverbetering van de bijenhouderij. Het stimuleren van

nieuwe technieken bij grotere groepen imkers. Het overlarfproject is daar al een voorbeeld van. Het is de bedoeling dat iedere imker gemakkelijk aan geselecteerd teeltmateriaal kan komen, de keuze van het ras is op zich niet het belangrijkste.'

Onderzoek

'Verder willen we onze betrokkenheid met de Ambrosiushoeve versterken. We willen ondermeer vaker onderzoeksvoorstellen indienen. Erg benieuwd zijn we of genetisch gemodificeerde maïs nadelige gevolgen voor bijen kan hebben. In de genetisch gemodificeerde maïs is een gen actief dat een hormoon maakt dat schadelijk is voor een plaaginsect in maïs, nl. de maïsboorder. We willen graag weten of het ook schadelijk is voor bijen die stuifmeel of invertsuiker van die gemodificeerde maïs eten.' Frans Heessen: 'Ik vind het wel een belangrijk onderwerp, het sluit toevallig aan op mijn dagelijks werk, wat o.a. te maken heeft met biologische veiligheid en genetische modificatie.' (Red.: Frans Heessen werkt als viroloog bij de Universiteit van Nijmegen).

Kwaliteitszegel

'We onderzoeken de mogelijkheid om individuele imkers een kwaliteitscertificaat te verstrekken. Imkers die aan bepaalde kwaliteitscriteria voldoen zouden bijvoorbeeld een bepaald kwaliteitsstempel of -zegel mogen gebruiken. Die hoge kwaliteit zou bijvoorbeeld kunnen blijken uit een hoge score bij de jaarlijkse honingkeuring tijdens de studiedag van onze bond.'

Positieve aanpak

'Ziektepreventie en gezondheidszorg van de bijen willen we de komende tijd ook onder de aandacht brengen. Het is de bedoeling dat dit op een positieve manier gebeurt en daarom spreken we dan ook liever over Gezondheidszorg dan over Ziektebestrijding. Ook in het algemeen kan gesteld worden dat er in imkerskringen een soort van negatieve spiraal aan het optreden is. Het terugvallen van het ledenaantal en de aanwezigheid van bijenziekten dragen ons inziens hieraan bij. Die negatieve spiraal zullen we op alle fronten proberen te keren. Vol energie en ideeën gaan we hier aan werken.'

Amerikaans vuilbroed in Duitsland

Uit overzichten van de Duitse veterinaire dienst blijkt dat er in Duitsland regelmatig uitbraken van Amerikaans vuilbroed (AVB) voorkomen. In de maand mei van 1997 werden er bij 51 imkers nieuwe uitbraken vastgesteld. In alle Duitse deelstaten langs de Nederlandse grens kwamen in de maand mei nieuwe uitbraken van AVB voor.

De bestrijding van AVB is in Duitsland anders dan in Nederland. Ook zijn er verschillen tussen de Duitse deelstaten. Soms worden de bijenvolken, zoals in Nederland, vernietigd. Meestal wordt de kunstzwerm-methode toegepast. Hierbij worden alleen de raten van de besmette bijenvolken vernietigd. De bijenkasten worden niet vernietigd maar gereinigd en gedesinfecteerd. De bijen worden ook niet gedood maar in gedesinfecteerde schone kasten op nieuwe raten gezet. Meestal laat men de bijen voordat ze in de schone kasten worden gedaan enige dagen hongeren waardoor de honingmaag van de bijen leeg wordt. Zodoende neemt het aantal sporen van *Paenibacillus larvae* dat in de bijen voorkomt af. De kans dat na het gebruik van de kunstzwerm-methode AVB opnieuw optreedt is aanzienlijk groter dan bij de in Nederland gebruikte 'stamping out' methode.

Er worden in Duitsland zoals in Nederland tijdelijke vervoersverboden voor bijenvolken ingesteld.

Uit Amerikaans onderzoek is gebleken dat verspreiding van AVB door vervliegen slechts van beperkte betekenis is. De kans dat door vervliegen van bijen AVB van Duitsland naar Nederland wordt overgebracht is dus klein.

Besmettingen met AVB ontstaan vaak na de aankoop van bijenvolken, het voeren van besmette honing en het ruilen of uitlenen van kasten en materialen. Vooral bij de koninginnenteelt wordt vaak teeltmateriaal over grote afstanden uitgewisseld. Het betrekken van koninginnen uit het buitenland met name ook Duitsland is een risicofactor gezien het voorkomen van AVB. Voor de import van bijenvolken en koninginnen is een gezondheidsverklaring van een bevoegde autoriteit uit het exporterende land verplicht.

Belangstelling voor darrenraatmethode

Op het Apimondia bijenteeltcongres te Antwerpen, gehouden van 1-6 september 1997, bleek dat de darrenraatmethode ook belangstelling krijgt in Duitsland. Op de bijeninstituten te Kirchhain en

Oberursel is de darrenraatmethode getest. Ook zijn varianten van deze methode onderzocht.

Bij dit Duitse onderzoek is bevestigd dat met de darrenraatmethode een goede bestrijding van de varroamijt mogelijk is. Het is nu de enige beschikbare methode voor bestrijding van de varroamijt waarbij geen chemische middelen nodig zijn.

Bestuiving fruit met *Osmia rufa*

In de afgelopen jaren is onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van bestuiving van fruit met de solitaire bij *Osmia rufa*, de rode metselbij. Tijdens de bloei van appels en peren zijn hiervoor nestkasten met cocons uitgezet. Uit de observaties is gebleken dat de *Osmia*'s zeer actief zijn bij de nestkasten. Tot ongeveer 150 meter van de kasten zijn bestuivende *Osmi*abijen gevonden. Dit komt overeen met het vliegbereik van andere *Osmia* soorten waarbij uitgegaan wordt dat de bijen binnen een straal van 100 meter effectief voor bestuiving kunnen zorgen. Voor een goede bestuiving zijn er voor 1 hectare theoretisch ruim 4.500 vrouwtjes nodig waarbij dan alle bloemen meerdere keren bezocht worden. Hiervoor zouden dan zo'n 9.000 cocons per hectare uitgelegd moeten worden. De mannetjesbijen van *Osmia rufa* paren meteen na het uitlopen waarna ze korte tijd later sterven. De mannetjes verzamelen geen stuifmeel en leveren dus geen bijdrage aan de bestuiving.

Osmia is actief bij lagere temperaturen. Bij de observaties waren ze actief bij 10°C. In de proef is geen beter bestuivingsresultaat vastgesteld in het deel van de boomgaard waarin de *Osmia*'s actief waren. Dit was ook niet waarschijnlijk omdat het aantal bijen per vierkante meter laag was.

In het verleden zijn al eens vaker *Osmia*'s in boomgaarden uitgezet voor de vermeerdering. Dit had niet altijd het gewenste resultaat. Dit wil zeggen, soms was er een vermeerdering maar soms was er ook een duidelijke afname van het aantal *Osmia*'s. Het is bekend dat bijvoorbeeld een storm een groot deel van de populatie weg kan vagen. Deze bijen komen, gezien het vliegbereik dan ook niet meer terug. Vraagtekens mogen dan ook gezet worden bij de bedrijfszekerheid van *Osmia rufa* voor de bestuiving van fruit.

Kruldistel (*Carduus crispus* L.)

De kruldistel geniet bij biologen niet veel interesse, als we afgaan op het aantal publicaties dat aan de plant is gewijd. Bij de bijen is de interesse groter, want bij het fotograferen van het bijenbezoek trof ik zo nu en dan 2 of 3 bijen tegelijk op een bloemhoofdje aan. En het zijn niet alleen bijen die op de nectar en het stuifmeel afkomen, ook tal van andere insektensoorten, met name hommels, komen op de bloemen hun voedsel zoeken.

Moeilijk te onderscheiden soorten

302

Kruldistel is een van de vier in ons land inheemse soorten van het tot de composietenfamilie (*Compósitae*) behorende geslacht distel (*Carduus* L.). Hij vestigt zich hier veelal op plaatsen waar de grond verstoord is, bijvoorbeeld op stortplaatsen, en aan watergangen waarlangs zich hoog op de oevers drijvend vuil heeft afgezet.

Het distelgeslacht telt ongeveer 80 soorten waarvan de meeste voorkomen in het Middellandse-Zeegebied, in de 'Illustrierte Flora von Mitteleuropa' het 'Schöpfungszentrum' van het geslacht genoemd. Daar groeien ook de meeste endemische soorten, dus soorten die elders niet voorkomen.

De soorten zijn soms moeilijk van elkaar en van die van het geslacht vederdistel (*Cirsium* Miller) te onderscheiden. Op het eerste gezicht heeft de kruldistel veel weg van de kale jonker (*Cirsium palústre* (L.) Scop.), maar de haren die als een kelk om de bloemen staan, de pappusharen, geven uitsluitel: van de kruldistel zijn ze getand en van de kale jonker geveerd.

Scherpe stekels

Kruldistel is een tweejarige plant, die in het eerste jaar een stevige penwortel met een bladrozet vormt. In het volgende jaar, soms ook wel in het jaar daarop, ontstaan daaruit rechtopgaande vertakte stengels, waarlangs de bladeren naar boven toe kleiner worden. De bladeren zijn sterk gelobd en hebben een gekroesde rand met korte scherpe stekels. *Crispus* is het Latijn voor gekroesd. Langs de stengels staan, als voortzetting van de bladeren, smalle vleugelranden, ook gekroesd en dicht met scherpe stekels bezet. Zowel de stengels als de onderzijde van de bladeren zijn spinragachtig behaard.

Roodpaarse bloemen

De plant staat vanaf juli tot in september in bloei. De bloemen staan in hoofdjes die geclusterd, of alleen, aan het einde van de stengels staan. Rondom de bloemen staat een omwindsel van smalle blaadjes die in een naar buiten omgebogen stekeltje eindigen. De bloemen hebben een buisvormige kroon, roodpaars gekleurd en voorzien van vijf slippen, waarvan er één langer is door een diepere insnijding. De bloemkroon is daardoor tweelippig geworden. De meeldraden zijn met de helmknoppen aan elkaar vergroeid en staan op de bloemkroon ingeplant, op de plaats waar deze wijder wordt. Veegharen, direct onder de stempels gelegen, zorgen er voor dat het stuifmeel tijdens de groei van de stamper uit de geopende helmhokjes wordt geveegd. Bij het rijp worden wijken de stempels iets uiteen.

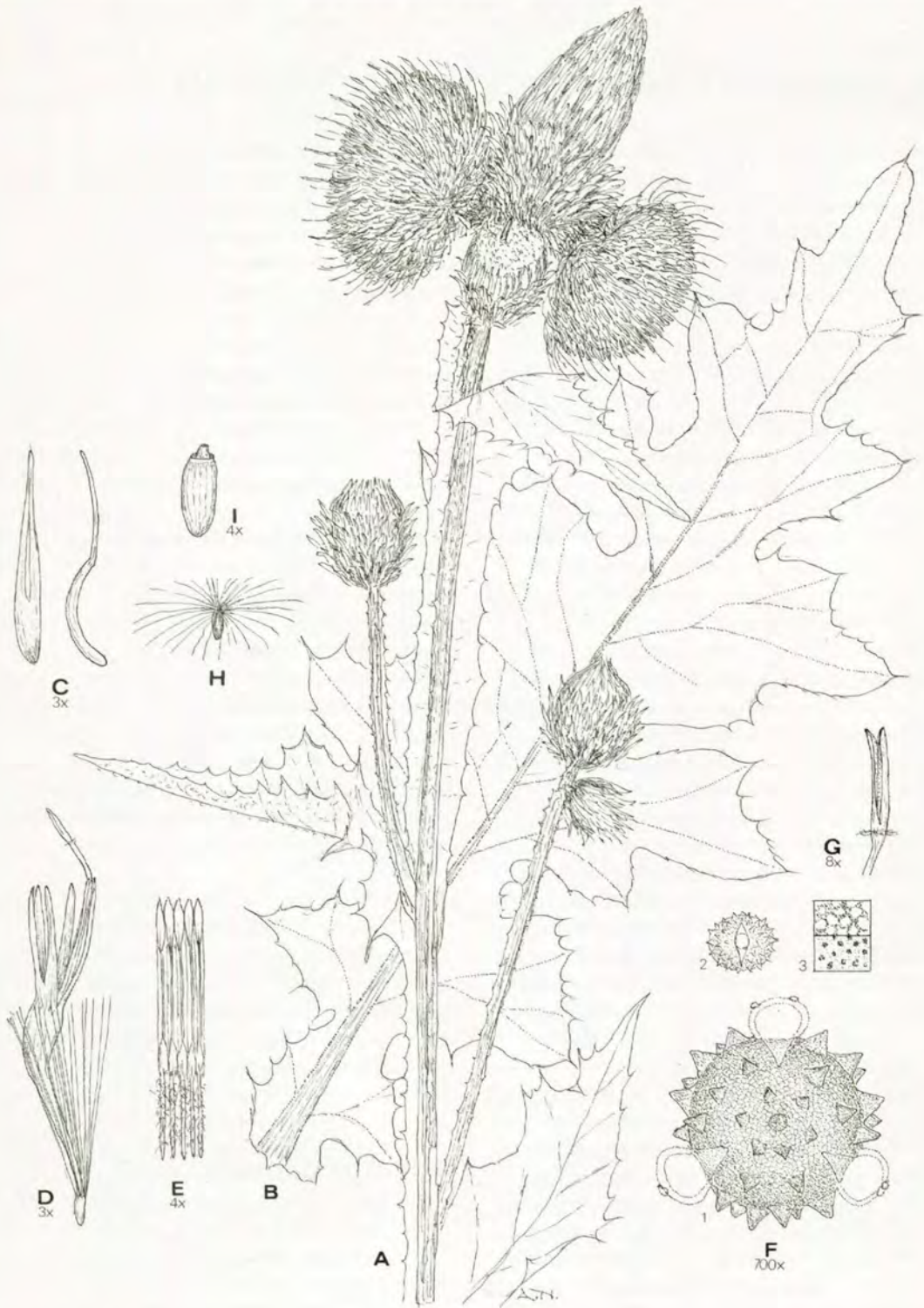
Nectar en stuifmeel

De nectar komt onder in de bloem vrij en stijgt in de nauwe bloembuis tot in de verbreding. Door de diepe insnijdingen van de kroonlippen is het ook voor de bijen mogelijk de nectar op te nemen. Ze verzamelen ook stuifmeel op de bloemen; in de klompjes heeft het een vuilwitte kleur vermengd met een vleugje roze.

Distelvink

De vrucht is een nootje dat een uitgerekte eivorm heeft. Rond een piramide-vormige beëindiging aan de bovenkant staan de pappusharen, die aan het begin met elkaar tot een ring zijn vergroeid. De pappus komt vrij gemakkelijk los van het nootje en heeft dus geen functie voor de verspreiding door de wind, zoals we bij andere soorten van de familie zien, bijvoorbeeld bij de paardebloem (*Taraxacum officinale* L.). Door het uiteenwijken van de pappusharen komen de vruchten vrij van de plant en zullen in de meeste gevallen in de directe omgeving op de grond terecht komen.

Als de vruchten rijp zijn zien we vaak de fraai gekleurde putters op de planten foerageren. Ze hebben hun volksnaam, distelvink, en hun wetenschappelijke naam *Carduelis carduelis* aan dat gedrag te danken. Nadat de kruldistel zaad heeft geproduceerd sterft de plant af.

Kruldistel (*Cirsium crispus* L.)

A bloeiwijze; **B** blad onder aan de plant; **C** blad van het omwindsel; **D** bloem; **E** binnenkant opengeslagen meeldraden; **F** stuifmeelkorrel: 1 polair, 2 equatoriaal, 3 korreloppervlak; **G** stempels; **H** vrucht met pappusharen; **I** nootje.

De komende honderd jaar bijenteelt

De viering van 100 jaar VBBN ligt achter ons. Hoe het de afgelopen honderd jaar allemaal 'was' kunnen we nog eens nalezen in het geweldige jubileumboek 'Honderd jaar imkeren'. Op de dag van de viering hebben een aantal deskundigen elk op hun vakgebied een inleiding gehouden over de toekomst van de bijenhouderij, de natuurontwikkeling en duurzame gewasontwikkeling.

Stuk voor stuk belangrijke aspecten, maar ik miste iets. Voor mij blijft de grote vraag wat de plaats van de gewone imker zal worden in dit geheel. Zal een organisatiestructuur met afdelingen zoals we die nu kennen nog bestaan? (Ik ben ouderwets, lees subverenigingen). Zal de communicatie tussen imkers nog plaatsvinden via bijeenkomsten en een vakblad, of heeft een ieder het zo allemachtig druk dat de gehele communicatie verloopt via technisch gestuurde apparatuur waarvan web-site nog minder dan in het babystadium is? Zal de bestuivingstaak van onze huidige niet gemanipuleerde bij nog wel bestaan? Kijkt de eind 21-eeuwse imker glimlachend terug naar de 20-eeuwse problemen als varroamijt? Vragen, vragen en nog eens vragen. Ik weet niet of bij mij nu geldt 'onbekend maakt onbemind' maar ik werd onrustig na het lezen van een artikel in de Volkskrant van 22 februari 1997. Een paar passages.

'Anno 1997, na een lange reeks transgene koeien, varkens, tomaten, aardappelen, maïs en soja, zijn we wat meer gewend geraakt aan de zegeningen van de moderne biotechnologie. Maar aan genetisch geknutsel met insecten moeten we voorlopig nog niet denken. Toch zit na Herman de stier ook Herman de huisvlieg eraan te komen. Bijna letterlijk, want D. O'Brochta, hoogleraar aan de Universiteit van Maryland en expert op het gebied van genetische manipulatie van insecten werkt aan *Musca domestica*, de huisvlieg. Zij hebben onlangs stukjes DNA die kopieën van zichzelf kunnen maken, uit de vlieg geïsoleerd en het plan is om die te gebruiken om andere insecten genetisch te gaan manipuleren ... Over veldproeven gesproken, het moet gezegd dat er, alle mooie plannen ten spijt, tot nu toe nog nooit een genetisch gemanipuleerd insect in de vrije natuur is losgelaten. Maar lang kan dit niet meer duren, want bij mijten is het inmiddels wel gebeurd ... Ook andere nuttige insecten staan op het punt genetisch te worden veranderd. We kennen natuurlijk twee

gedomesticeerde insecten, de zijderups en de honingbij, zegt O'Brochta. Echte produktiedieren, vergelijkbaar met kippen en koeien. Vooral bij zijderupsen worden serieuze pogingen ondernomen ze transgeen te maken...

Hoewel genetische manipulatie van insecten in de kinderschoenen staat, verwacht O'Brochta dat dit binnenkort in een stroomversnelling zal raken. Er zijn zoveel mensen mee bezig dat er waarschijnlijk spoedig een universeel transformatiesysteem zal opduiken. Een techniek waarmee je allerlei soorten insecten genetisch kunt manipuleren. Als het eenmaal zover is, dan zal het wel losbarsten, want er zijn plannen genoeg'.

En toen kreeg ik het een beetje benauwd. Het hoeft natuurlijk niet negatief voor de imkerij te zijn, want stel je voor dat er een roofmijt wordt gemanipuleerd die verzet is op de varroamijt. Alleen is het dan oppassen dat die roofmijt niet de smaak van honingbijen te pakken krijgt. Ik bedoel maar, wat een risico's er aan manipulatie verbonden kunnen zijn. Ik hoop één ding, dat imkers ook in de volgende honderd jaar gefascineerd zullen blijven door de wonderen van dat kleine insect 'bij' genaamd en elkaar blijven opzoeken om ervaringen uit te wisselen. Een gesprek tussen een toekomstige Ab en Harry zou als volgt kunnen verlopen.

'Ab: Ik heb me toch een paar koninginnen... Half april 16 raten broed en nog schreeuwen ze om meer broedruimte.

Harry: Je moet ze ook standaard op vier broedbakken houden, in het voorjaar een paar honingkamers er bij en je hebt geen last meer van zwermneiging, mits ze voldoende ruimte houden'.

Wie zou dat willen missen?

Bezorgde imkers

November al weer. Het praktijkjaar 1997 zit er bijna op en het bijenseizoen 1998 lijkt nog zo ver weg. Toch kunnen een aantal dingen nog worden gedaan. Ten eerste gebruik maken van een wintertip van een bezorgde imker uit Midden Delfland.

'Het is niet goed, maar we moeten het doen. Bijenkasten open maken in de wintertijd om de varroamijt te bestrijden. Als je ziet hoe netjes onze bijen de dekplanken met propolis hebben vast-

gemaakt als laatste voorbereiding op de winter en wij dit winterzegel verbreken, dan ga je denken. Wanneer we de dekplanken er zo weer op leggen zitten ze niet vast. Door nu gebruik te maken van een hobby-brander lukt dit wel. Ga met een aangestoken brander een paar maal langs de rand van de afgenomen dekplank. De propolis wordt zacht door de warmte en plakt prima. De dekplank weer goed vastdrukken en eventueel verzwaren met een paar stenen.'

Waar misschien ook nog iets aan valt te doen is te zorgen dat de volken beschutting krijgen tegen wind. Een 'open en bloot' opstelling overleven de bijen wel, maar ga zelf eens met los geknoopte jas naast de volken staan bij een harde oostenwind en een temperatuur onder nul. Om op temperatuur te blijven moet het inwendige kacheltje op volle toeren draaien, bij mens en dier, vandaar... Een andere vervelende situatie ontstaat als de vorst aanhoudt en je denkt dat de bijen veilig op een plek staan omringd door water. Het water wordt echter ijs en elk jaar gebeurt het dat de volken dan bezoek krijgen van lieden die de lust niet kunnen bedwingen een trap tegen de kasten te geven. Houdt het goed in de gaten als die situatie zich bij u kan voordoen. Het is overigens opvallend hoe groot de veerkracht van volken is als de imker bijtijds orde op zaken kan stellen.

25 januari 1997

Waar dit helaas niet meer lukte was te Stadskanaal. Een verslag van onze collega's aldaar. 'Zaterdagavond, 25 januari 1997 ging bij mij thuis om 21.40 uur de telefoon. Ik had de politie aan de lijn. De agent vroeg mij naar het bijenpark te gaan, politie en brandweer waren er al want de demonstratiestal stond in de brand. Ik kon mijn oren niet geloven en heb de man nog gevraagd of hij dit wel meende. Onmiddellijk daarna ben ik in de auto gestapt. Op de plek des onheils aangekomen zag ik een laaiende vuurzee, daar waar eens onze stal stond. Even later arriveerden ook de overige bestuursleden en het enige dat wij konden doen was van afstand, onze woede en verdriet verbijtend, in de vlammen staren. De stal was verzekerd, maar toch. De stal was moedwillig in brand gestoken. Wie doet zoiets? Wie haalt het in z'n bol om een prop papier en wat terpentijn aan te steken en in de stal te gooien? Het gebouw is tot de grond toe verwoest. Met de stal zijn ook zeven demonstratievolken en een groot aantal spullen van onze vereniging en van enkele leden in vlammen opgegaan. Zondagochtend konden we de

trieste balans opmaken. Onze oude honingpers hield als laatste, nog nasmeulend stand. Tenslotte viel ook deze in as en oud ijzer uit elkaar'.

Machteloze woede beheerste de imkers. Volken, met toewijding ingewinterd, waren vernietigd. In Bijen 5(9): 244-245 (1996) werd uitgebreid aandacht besteed aan de jubilerende subvereniging Stadskanaal van de VBBN met de stal als 'Foto van de maand'. Het positieve nieuws is dat de gemeente bereid is om met het bestuur naar mogelijkheden te zoeken om op dezelfde plek een nieuwe stal te laten verrijzen. Wij wensen de imkers van Stadskanaal veel succes.

Het weer in november

In de periode 1961-1990 scheen de zon gemiddeld 55 uur, viel er 79 mm neerslag en bedroeg de gemiddelde maximumtemperatuur 8,9°C.

November maanden				
Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp (°C)	
1992	normaal	zeer nat (117)	zacht (10,8)	
1993	zeer zonnig (79)	droog (51)	zeer koud (5,1)	
1994	normaal	droog (48)	zeer zacht (12,6)	
1995	zeer zonnig (83)	droog (43)	normaal	
1996	normaal	zeer nat (124)	normaal	

Rectificatie

In Bijen 6(9): 235-236 (1997) in 'Van imker tot imker' is in het onderdeel 'Weerstand opbouwen' een storende fout geslopen. De juiste volgorde moet zijn: 'Het verschil is echter dat de honingbij een gedomesticeerd dier is waarvan wij een prestatie verwachten, een oogst en bestuiving, en de parasiet van een andere bijensoort afkomstig is. Naast het leveren van een prestatie enz.

De heer Lijftogt deelde mee, dat in tegenstelling tot het gepubliceerde alle volken nog in leven zijn en goed functioneren.

Geraadpleegd

De Volkskrant, 22 februari 1997, Zijderups gaat Herman achterna.
Jacob, VBBN subvereniging Midden Delfland, december 1992
VBBN subvereniging Stadskanaal, Bijenstal Pagedal door brand verwoest.

Propolisallergie: een oproep

Als beginnend imker wil ik graag een beroep doen op de lezers van Bijen. Wie heeft er ervaringen met literatuur over propolis-allergie. In alle bronnen die ik raadpleeg, worden uitsluitend de positieve eigenschappen van propolis genoemd, maar er is niets te vinden over de lastige gevolgen van deze contact-allergie. Is er meer over bekend? Waardoor wordt het veroorzaakt? Zijn er, naast het dragen van latex handschoenen, remedies? Tevens is dit een oproep aan degenen die informatie kunnen verstrekken of literatuur kennen over bijenhouden in Spanje/Zuid-Europa.

Danielle Kars, Th. Schwartzestraat 3 b, 1073 JH Amsterdam 020-678642.

306

Varroamijt bestrijden met olie

Een reactie op het artikel van Ko Zoet; 'Van imker tot imker' 'De speurtocht van Robert Noel in Bijen 6(1): 11-12 (1997), over de varroamijtbestrijding met olie. Het is in de rundveehouderij al jaren bekend dat de schurftmijt heel goed met allerlei olieën te bestrijden is. Omdat de olie een filmlaagje over de mijt legt, zal deze sterven. Hoe dat bij de bijen is, is nog niet bekend. Ik ben van mening dat hier een mooie taak is weggelegd voor de Ambrosiushoeve.

L.J. Jochems, Zutphen

Naschrift redactie:

Bestrijding van schurftmijten in de rundveehouderij met behulp van het opbrengen van olie is fundamenteel anders dan zoals beschreven in de hierboven genoemde aflevering van 'Van imker tot imker'. Bij runderen wordt olie namelijk op de huid gesmeerd. De oliën die Robert Noel gebruikt zijn etherische oliën. Dit zijn meestal snelverdampende sterk ruikende oliën. Deze worden in het voer toegediend of verdampen in de bijenkast. Ik ben het volkomen met u eens dat hier een mooie taak voor de Ambrosiushoeve is weggelegd. Martin Schyns

Roverij (1)

Dit even vooraf. Dit is mijn eerste jaar als imker. Mijn aantal gekochte volken van twee naar vier uitgebreid, beginnerscursus volgend, om daar de grondbeginnelen van het imkeren te leren. Na de gebruikelijke beginnersfouten en problemen begon het er dan toch op te lijken dat ik in september mijn eerste eigen honing kon oogsten. Voor mijn vakantie in juli nog een laatste inspectie of er voldoende opslagruimte was, en

toen met een gerust maar enigszins ongeduldig hart op vakantie.

Bij terugkomst half augustus weer controleren. Bij opening van het vierde en beste volk schrok ik mij te pletter. De raten van de honingkamer waren tegen elkaar aan geschoven en mijn vermoeden bleek juist: ze waren vakkundig leeggeroofd. Echter niet door bijen, maar door een 'collega-imker'. Nu zijn we allemaal op zoek naar manieren om zoveel mogelijk honing te verkrijgen, maar dit is naar mijn mening toch niet de juiste manier. Deze 'imker' had nog wel de 'beleefdheid' om de lege raten terug te hangen, maar zoals je je kunt voorstellen ben ik toch wel teleurgesteld. Ik dacht dat er onder imkers een soort broederschap bestond, maar het blijkt toch maar gewoon een stuk van de huidige maatschappij te zijn. In ieder geval bedankt 'imker'.

Janco Bethlehem, Rotterdam

Roverij (2)

Begin augustus van dit jaar hebben wij als VBBN subvereniging Zutphen e.o. onze bijenkasten, met schriftelijke toestemming van Staatsbosbeheer, op de Rietslenk te Nijverdal geplaatst. De enige plaats waar kasten op de Holter- en Nijverdalse bergen geplaatst mogen worden. Tegelijk met de watervoorziening hebben wij op 20 augustus alle kasten gecontroleerd en in orde bevonden, evenals op 27 augustus. Met de watervoorziening en controle op 3 september constateerden wij dat uit één kast drie ramen waren gestolen. De bijen hadden inmiddels aan de dekplank gebouwd, waaruit bleek dat de diefstal enkele dagen daarvoor had plaatsgevonden. Bij de thuiscontrole op 11 september moest ik tot mijn verdriet, verbazing en ontzetting, er zijn gewoon geen woorden voor, constateren dat uit één andere kast nog eens zes ramen waren gestolen. Dit betekent dat van mijn vijf geplaatste kasten 20% van de honingopbrengst was gestolen.

De diefstal moet volgens mijn berekening op 7/8 en 28/29 september hebben plaatsgevonden.

Wat mij nu nog in het bijzonder interesseert is of meerdere imkers die met hun kasten op de Rietslenk hebben gestaan, ook raampjes met honing zijn kwijtgeraakt. Mocht dit het geval zijn wilt u dit dan melden bij mij: H.G. de Maag, 0575-514409. Misschien dat er maatregelen genomen kunnen worden. Ik heb inmiddels aangifte gedaan bij de politie en bij Staatsbosbeheer, waarmee wij binnenkort nog een gesprek hebben.

H.G. de Maag, Zutphen

Knoflook verdrijft varroamijt?

Vanaf het moment dat ik werd geconfronteerd met de beruchte en om in termen van de bijenhouderij te spreken, verwoestende varroamijt, zette dit een grote domper op mijn jarenlange liefhebberij, het houden van bijen. Dit werd nog meer in de hand gewerkt toen bleek dat een doeltreffende bestrijding hiervan alleen met gebruik van chemische middelen mogelijk bleek.

Bovendien heb ik mij hierbij vaker afgevraagd: tot hoelang kunnen we hiermee doorgaan om toch nog conditioneel gezonde bijen over te houden? Het werd voor mij dan ook steeds zoeken naar en uitproberen van natuurlijke middelen, onder andere lavendelbloesem en de darrenraatmethode. Al lezende in Weekblad 'Oogst' in februari van dit jaar, werd mijn aandacht getrokken door een bericht, dat een chrysententeler uit Hout-Blerick, in het kader van Milieu Project Sierteelt, met succes knoflook toepaste bij de bestrijding van insecten in de kassen, daar de reuk hiervan de insecten afschrok. Meteen kwam toen bij mij de gedachte naar voren: waarom zou dit ook niet kunnen werken bij de bestrijding van de, tot de mijten behorende, varroamijt? Mijn bijen waren tot najaar 1996 behandeld met Apistan, maar ik ben meteen, na kennisname van dit bericht, overgestapt op knoflook. Ik ben hierbij als volgt te werk gegaan: ik heb onder het varroarooster, of bij gebreke daarvan op de dekplank onder het deksel, een plat deksel van een jampotje geplaatst en hierin 4 à 5 schijfjes verse knoflook gelegd en om de 3 weken ververs, waardoor de bijenvolken steeds waren blootgesteld aan een sterke knoflookgeur.

Mijn bevindingen over 1997 tot heden, september:

- Voortdurend het gesloten broed, en vooral het darrenbroed, op de aanwezigheid van mijten gecontroleerd, maar geen enkele mijt waargenomen.
- Ook, in tegenstelling met voorgaande jaren, geen kruipende darren en/of bijen met kleine vleugeltjes buiten de kast, met uitzondering van een enkel exemplaar na een ingrijpende handeling in de bijenvolken. Mogelijk duidt dit op 'overblijvers', omdat deze niet kunnen vliegen en daardoor een langere levensduur kunnen hebben, en die bij onrust in het volk naar buiten worden gewerkt.

- Gezonde bijen met een ongekende bouwdrift, vandaar momenteel 75% van de ramen in de kasten voorzien van nieuw werk.

- Uitstekende broedontwikkeling, zowel in de voor- en nazwermen als de hoofdvolk. Gewone zwermbehandeling toegepast.

- Een prima honingooft, zowel van de voorjaars-

dracht, als van de heide (waaronder twee platen raathoning) en boekweit. Honing zonder bijmaak. Hoe mijn bijenstand zich over deze periode ontwikkelde kan ik als volgt samenvatten: ik startte dit bijenjaar met één hoofdvolk, daar mijn andere hoofdvolk, ondanks voldoende voer, de afgelopen winter niet had overleefd. Ik heb dit wederom aangevuld met de aanschaf van een 6-raams volk. Na vereniging van voor- en nazwermen, beschik ik thans over vier uitstekende opzetters van elk 20 ramen, volledig bezet met bijen en gemiddeld meer dan 10 ramen gesloten broed!

Het lijkt er dus inderdaad op, dat knoflook de varroamijt verdrijft. Met nader en gefundeerd wetenschappelijk onderzoek zouden deze bevindingen misschien bevestigd kunnen worden.

G.M.H. Lensen, Horst

Anekdote

In september 1996 gaf ik voor alle leerlingen van de Openbare Basisschool in Lutten een bijenlezing. Dat gebeurde in het kader van een project aan die school. Toen ik mijn verhaal over de bijen begon, bleek al gauw dat er die week al heel wat over de bijen was verteld. Zelfs met behulp van boeken en een videoband. Op een gegeven moment had ik de leerlingen het zwermen uit de doeken gedaan en vervolgde toen met de vraag: 'Nu is er een nieuwe koningin geboren in het overgebleven deel van het volk, maar wat moet er nu nog gaan gebeuren?' En ook hieruit bleek de goede voorbereiding, want een leerlinge antwoordde heel netjes: 'De koningin moet nu nog paren'. 'Goed zo!' En ik vervolgde: 'De koningin verlaat met grote snelheid de kast, met de darren achter zich aan en hoog in de lucht vindt de paring plaats'. Dat noemde ik nogal wat omslachtig, paring op de grond zou toch wel iets eenvoudiger zijn geweest. Op mijn vraag waarom het toch hoog in de lucht gebeurde, in de hoop het antwoord te zullen horen dat dan de sterkste darren voor de paring zouden zorgen, antwoordde dezelfde leerlinge: 'Dan kunnen we het niet zien'. (En zo is dat; daar hebben we ook helemaal niets mee te maken).

E. Hutter, Oosterhesselen

EG-steun voor de bijenhouderij

In 'Uit de PC-van de voorzitter' onder het VBBN-verenigingsnieuws, vindt u voorlopige informatie over een beperkte EG-steun aan de bijenhouderij.

De schrijver leest

'Honing met warme thee, doar moe'k de heule dage op lev'n', aldus Erik Hulzebosch (Tweede bij de Elfstedentocht 1997) in een interview in de Leeuwarder Courant van 4 januari 1997.

Oude imkers

Een gunstig verlopen hartaanval op 24 december 1996 was voor dhr. Renkers aanleiding tot onderstaand, grotendeels gefantaseerd verhaal.

Daarom worden veel imkers zo oud!

Het is mij in het verleden opgevallen dat er op imkervergaderingen en bijenmarkten zo veel oude mensen aanwezig waren. Ook bij overlijdensberichten in imkerbladen stonden veelal zeer hoge leeftijden vermeld. Ik dacht dat het kwam, omdat imkers dikwijls in de buitenlucht zijn en naast honing ook snoepten van stuifmeelkorrels, propolis en koniginnengelei. Dit is echter maar ten dele waar, heb ik ontdekt. Hier ben ik achter gekomen, toen ik op 24 december jl. een hartaanval kreeg. Het gebeurde zo snel en de behandeling was zo perfect, dat ik nog niet begrijp, dat ik het er levend heb afgebracht. Om 16.00 uur ging ik met wat pijnklachten naar mijn huisarts en via ziekenhuis 'De Lichtenberg' en het Antoniusziekenhuis lag ik om 21.00 uur gedotterd in Utrecht. Tijdens het dotteren kreeg ik de grootste aanval en de pijn was zo hevig, dat ik dacht: 'Ga ik nu dood? Vooruit dan maar, want deze pijn is ondragelijk.' In mijn onderbewustzijn lag ik in een soort kuip zo groot als een woonkamer met allemaal lichtjes om me heen. Ik werd opgetild,

zodat ik over de rand kon kijken. Ik zag geen tunnel met een licht aan het einde en ook geen bekenden uit het verleden. Dat viel me tegen en net toen ik weer terug wilde dalen, zag ik een grote poort met een man erbij. Natuurlijk herkende ik 'Petrus'.

'Wat kom je doen?' vroeg hij.

'Ik wil naar binnen!' zei ik

'Hoe oud ben je?'

'Drieënzeventig!'

'Dan kan dat!' zei hij, 'Maar wat heb je beneden gedaan?'

'Ik was boekhouder!' zei ik.

Hij fronste zijn wenkbrauwen en zei: 'Daar zijn we niet bepaald om verlegen. Tegenwoordig met de computers gaat alles veel sneller, alhoewel er veel meer grote fouten worden gemaakt, maar die ouderwetse boekhouders vallen over een dubbeltje en dan kun je ook niet opschieten.' De Grote Baas keek Petrus aan en zei: 'Dat zijn toch geen argumenten om iemand buiten de Hemel te houden!' Omdat Petrus zijn gezicht niet wilde verliezen vroeg hij mij: 'Wat heb je nog meer gedaan?' Ik zei, dat ik als hobby van de natuur hield, vooral van de vogelzang in het voorjaar genoten mijn vrienden en ik erg en wij kennen heel veel vogelgeluiden. Petrus dacht even na en zei:

'Goed, daar achter in de Hemel is nog een klein plekje, ongeveer zo groot als Nederland. Daar zijn ondiepe plassen met wilgen en moerasdijvie en er stromen een paar rivieren door met uiterwaarden. Ook zijn er akkers met koolzaad en phacelia. Er zijn een paar bossen met acacia's en hele mooie lindenlanen. Als je korhoenders zoekt zijn er enkele mooie heidevelden. Ga maar eens kijken!' 'Oh, wat fijn!' riep ik dol enthousiast, 'want als hobby ben ik ook nog imker!' Als door minstens vijftig bijen tegelijk in zijn bil gestoken vloog Petrus overeind. 'Imker!' riep hij: 'dan moet je nog minstens twaalf jaar wachten voor je naar binnen mag; imkers onder de 85 laat ik niet binnen, die zijn mij te eigenwijs!' en hij deed de Hemelpoort voor mijn neus dicht. Dat was vast het moment, waarop de cardioloog de prop uit mijn hartkransslagader verwijderde. Om de imkers rond de 85 niet onnodig ongerust te maken, kan ik mededelen dat hierboven ook een 36-urige werkweek geldt en dat Ambrosius vaak dienst doet aan de Hemelpoort.

D.S. Renkers, Amersfoort

Viering 100 jaar VBBN groep Utrecht

Op zaterdag 15 november viert de VBBN-groep Utrecht 100 jaar VBBN in het AOC, Randweg 2 te Houten (te bereiken via de rondweg om Houten, afslag De Hoeve, daarna direct links). De organisatie is in handen van de groep Utrecht in samenwerking met de subvereniging Bunnik/Houten.

Programma

10.00-11.00 uur: Inname te keuren honing
 10.30 uur: Start feestelijke ruilbeurs
 10.45 uur: Officiële opening VBBN-feest door de voorzitter van de VBBN, Dick Vunderink
 11.00 uur: Eerste serie lezingen: Resumé van de lezingen gehouden op 25 oktober j.l. tijdens het Symposium van de VBBN 'De toekomst van de bijenhouderij' en een lezing 'Vergelijking tussen redcel- en teeltmoeren' door J. van der Steen, medewerker Ambrosiushoeve.
 12.15-13.30 uur: lunch (broodjes en koffie zijn verkrijgbaar)

De ruilbeurs gaat ook tijdens de lunch en de lezingen door tot 15.00 uur

15.00 uur: Uitreiking prijzen honingkeuring
 15.10 uur: Uitreiking van het jubileumboek van de VBBN 'Honderd jaar imkeren' en van het jubileumboek van de subvereniging Bunnik/Houten i.v.m. haar 50-jarig bestaan. Tevens afsluiting.
 16.00 uur: Sluiting.

In de grote hal van het AOC staan o.a. kramen met:

- interessante oude boeken
- snuisterijen, waaronder honingpotjes
- diverse bijenverzamelobjecten
- bijenplanten
- lekkernijen
- de nieuwe CD-rom van de VBBN
- informatie over de bijenteelt en met fruit en nog veel meer.

Inlichtingen: B. Meeuwenoord, 030-6918335 of mw. Y. Mooyweer, 0345-502755.

De bijenstal van R. Groot in Stuifzand. Zijn adres luidt... Siberië. Het was dan ook Siberisch koud toen deze foto werd gemaakt.

Om het gebruik van honing te bevorderen

Ab Kuypers

'Om de honingbij te promoten heb ik als bijenhouder bedacht om dat eens te doen door middel van een promotieblaadje voor Nederlandse honing.' aldus mevrouw Verspaandonk-Schijvens. 'Elke nieuwe klant krijgt van mij voortaan zo'n blaadje mee. In dit blaadje leg ik de nadruk op de positieve uitstraling die het kopen van een potje Nederlandse honing heeft op de honingbij en de natuur in de onmiddellijke omgeving. Een andere nadruk dus dan in de bestaande promotiefolders en hopelijk bruikbaar voor andere imkers. Tevens heb ik hierin enkele bestaande recepten met honing opgenomen, bedoeld om het gebruik van honing te bevorderen.'

Honingpromotie

Onder de titel 'Met een potje Nederlandse honing steun je de natuur in jouw omgeving' heeft mevrouw Verspaandonk-Schijvens, lid van bijenhoudersvereniging St. Ambrosius (NCB) Reusel-De Mierden, een drie pagina's omvattend promotie verhaal op papier gezet. Haar bedoelingen heeft zij hierboven al beschreven, de inhoud is voor imkers weliswaar grotendeels 'gesneden koek', de benadering is verfrissend en voor honingconsumenten duidelijk leesbaar. Behalve de gebruikelijke zaken komt dus bovendien de relatie tussen honingbijen en de natuur aan bod. Het motto: 'Door honing te kopen bij een imker bij u in de streek draagt u de natuur in uw omgeving een warm hart toe' maakt dit 'promotieblaadje' net iets anders dan we zijn gewend. Dat de kortste weg imker-consument pleit voor onze Nederlandse honing boven geïmporteerde 'dumprijke honing', ook dit wordt niet onvermeld gelaten. Al met al een goede reclame voor Nederlandse honing alsook voor de imkerij in relatie tot onze natuur.

Via mevr. Verspaandonk-Schijvens is zo'n folder te verkrijgen. Haar adres: Leendestraat 4, 5095BE Hooge Mierde. Wel graag een lege envelop met postzegel van f0,80 meesturen. Mogelijk kan uw eigen vereniging voor voldoende kopieën zorgen. De folder wordt afgesloten met enkele recepten, die wij hierbij graag aan u door geven:

Honingmelk

Doe in een glas twee eetlepels honing en vul aan met warme (geen hete) melk. Drink het voor het naar bed gaan. Het kalmeert en helpt tegen slapeloosheid.

Pannenkoeken met noten en honing

Maak een deeg van 125 gr bloem, 2 eieren, 2 dl melk, 1 dl bier en 2 eetlepels honing. Het deeg één uur laten rusten. Ondertussen 100 gr rozijnen in een glaasje rum laten wellen. Dan 4 eetlepels honing au bain marie verwarmen met de rum en de rozijnen en 100 gr gehakte walnoten. De pannenkoeken bereiden op de gebruikelijke wijze. Alvorens toe te vouwen, vullen met het honingmengsel.

Hoestsiroop

Voeg bij 30 gr salie 5 dl kokend water en laat dit mengsel enkele minuten trekken. Daarna zeven en 125 gr zuivere honing toevoegen tot deze geheel is opgelost. Dan een eetlepel azijn toevoegen. Naar believen elk uur een theelepel nemen of bij keelpijn met deze siroop gorgelen.

Honingsnoepjes

Week acht blaadjes gelatine in koud water, knijp ze daarna uit en voeg ze toe aan een kopje kokend water. Verwarm één kopje honing en het sap van één citroen in een ander pannetje totdat de honing net is opgelost. Dit warme mengsel bij het water-gelatine-mengsel gieten, vermengen en daarna uitgieten op een platte schaal en laten afkoelen en opstijven. Pas als alles heel koud is, de stijve heldere massa in blokjes snijden.

Computers die over bijen kletsen

Hugo Veerkamp

De laatste vijftien jaar heeft er een technische ontwikkeling plaatsgevonden, die bekend staat onder de naam 'computernetwerken'. Het inmiddels overbekende Internet is hiervan een voorbeeld. Ik zal hieronder proberen een en ander toe te lichten.

Wat kan je ermee doen?

Stel, er is voor de derde keer Amerikaans vuilbroed (AVB) in je buurt vastgesteld (de AVB-bestrijding schijnt de laatste tijd gelukkig zijn vruchten af te werpen, maar goed). Je vraagt je dan af: 'hoe is het nu in de rest van het land, of zelfs in de rest van Europa?' Je kunt dan alle Hollandse en/of Europese bijenverenigingen opbellen met de vraag: 'hoe is bij jullie de AVB-situatie op het moment?' Dit kan echter veel handiger, door gebruik te maken van bovengenoemde 'nieuwe' technologie. Je neemt plaats achter je computer, schakelt de computer aan en tikt op het toetsenbord een oproep aan alle Nederlandse en Europese imkers (aan de Hollanders in onze moederstaal, aan de anderen in het Engels, Duits of Frans). Na een paar drukken op de knop verstuur je je berichten via de computer en de telefoonlijn (zie onder) gedurende een telefoontje van ca. 1 minuut naar het 'computernetwerk' waarop je bent aangesloten. Van daaruit wordt het bericht verspreid naar alle aangesloten leden van het netwerk. Op deze manier staan bijenhouders over de gehele wereld al jaren met elkaar in verbinding. Deze elektronische communicatie vormt een welkome aanvulling op de bestaande bijenpers in binnen- en buitenland.

Wat heb je nodig?

Om mee te doen heb je de volgende zaken nodig: een computer (PC of Mac) voorzien van een modem (dat is het 'schakelkastje' waarmee de computer aan het telefoonnet is gekoppeld), een telefoonaansluiting en een abonnement bij een netwerk of een 'provider'. Velen zijn tegenwoordig op het internet aangesloten - dit is echter niet het enige netwerk; imkers kunnen zich tegenwoordig aansluiten bij het Apinet (zie onder).

Een lange reis

U bent via computer en modem bij een netwerk

aangesloten.

Zo'n netwerk heeft echter nog veel meer leden.

Het transport van een bericht naar uw neef in Columbia verloopt ongeveer als volgt:

1. u adresseert het bericht aan de ontvanger;
2. u verstuurt het bericht d.m.v. een (meestal) lokaal telefoontje naar een z.g. 'inbelpunt';
3. het bericht komt na verzending aan op een centraal landelijk verzamelpunt;
4. alle berichten voor Noord- en Zuid-Amerika gaan (via de satelliet) in één klap die kant op (gesorteerd op basis van uw adressering);
5. ergens in de USA wordt de post weer gesorteerd en gaat de post voor Zuid-Amerika die kant op;
6. na een aantal van dergelijke 'sprongen' (steeds via telefoonlijnen) komt uw bericht uiteindelijk op het Columbiaanse inbelpunt terecht.
7. Uw neef in Columbia belt naar zijn inbelpunt om zijn post te verzenden en krijgt dan meteen uw bericht mee.

Op deze wijze kan men overal ter wereld, waar telefoon en computers zijn, in principe berichten versturen naar een willekeurige andere plaats. Het grote voordeel is de enorme snelheid van dit berichtenverkeer. Voor een kwartje feliciteert u uw neef in Columbia die morgen jarig is. Het bericht zou gelijktijdig per post verzonden pas drie weken na zijn verjaardag aankomen.

Netwerken

Om al die berichten via telefoonlijnen, computers en modems in goede banen te leiden, zijn er z.g. 'netwerken' opgericht. Het internet is hiervan de bekendste, maar zeker niet de enige. Enkele tientallen jaren terug kwam men tot de oprichting van het 'fidonet' (groter dan het internet, en op 'amateur' basis). Op het gebied van de bijenteelt is kortgeleden het Apinet opgericht, een netwerk van bijenteelt-deskundigen met een educatieve doelstelling: men hoopt door internationale uitwisseling van kennis en kunde te komen tot een gezamenlijke aanpak van bijvoorbeeld het varroaprobleem en andere ziekten en plagen die de bijenteelt bedreigen.

Apinet

Vorig jaar nam een Engelsman, John Goodman (bijenteeltconsulent voor Noordwest-Engeland), het

initiatief tot het Apinet, en er hebben zich inmiddels wereldwijd (van Finland tot en met Argentinië) meer dan 50 leden aangemeld. Zij staan via het internet en ook via de gewone post met elkaar in verbinding. Het internationale Apinet netwerk is erop gericht om een productieve en gezonde bijenhouderij te bevorderen door het leggen van verbindingen tussen 'extension workers' (dit zijn medewerkers aan, door universiteiten en overheid gezamenlijk opgezette, voorlichtingsprogramma's in angelsaksische landen) en anderen werkzaam als bijenteeltconsulent, -leraar of -opleider van huidige en toekomstige imkers. Op plaatsen waar grote hoeveelheden bijenvolken verloren gingen, hebben veel ervaren imkers er de brui aan gegeven. Er worden te weinig nieuwe (en dan vooral jongere) imkers gerekruteerd om de opgevallende plaatsen in te nemen of om oudere imkers te helpen met de nieuwe technieken die nodig zijn om succesvol te imkeren met varroa en bijenziekten. Apinet wil internationaal ondersteuning bieden aan o.m. 'extension workers' (zie boven) op dit gebied.

312

Listserver

Er staat in Londen een centrale Apinet computer (een z.g. 'listserver'). Zodra die een bericht ontvangt van een der Apinet-leden, wordt dat bericht elektronisch gekopieerd en verzonden naar alle aangesloten leden. Een van de ontvangers is de Nederlandse Apinet-computer te Amsterdam.

Imkers in Holland kunnen hiervan profiteren door zich aan te sluiten bij het Apinet en zo de berichten van de 'deskundigen' mee te lezen. Speciaal geselecteerde software voor DOS, Windows of Mac maakt het de Apinet-leden mogelijk om 'offline' berichten te lezen en te schrijven, en slechts gedurende een kortdurende telefoonverbinding contact te maken met het 'Host System', teneinde de berichten uit te wisselen. Deze software bespaart aldus niet alleen op de telefoonrekening, maar is ook voor iedere gebruiker gemakkelijk zelf op de computer te installeren. Als extra service worden via Apinet ook de andere internationale bijenberichten uit het internet verspreid (voor de ingewijden: BEE-L; BOMBUS-L; MEAD-L; APIS-L). Uiteraard kan men via Apinet ook in de eigen moedertaal over bijen 'kletsen' met andere leden in ons land (en in België, zodra men aldaar een inbelpunt heeft gerealiseerd). We hopen het binnenkort eveneens mogelijk te maken om de berichten van de nieuwe VBBN listserver via Apinet te lezen/schrijven. Bovendien profiteren Apinet-leden van de uitgebreide 'bibliotheek' met bijensoftware en textbestanden (waaronder vele afleveringen van diverse lokale bijen-

Een alvearium

Door een onzer redacteurs

In de periode 6 juni - 6 juli werd in Arti et Amicitiae, Rokin 112 in Amsterdam-Centrum een kunstexpositie gewijd aan de filosoof Baruch de Spinoza, zoon van een in het begin van de 17de eeuw naar Amsterdam uitgeweken familie Portugese joden. Een aantal kunstenaars was gevraagd hieraan een bijdrage te leveren. Kunstenaar Ronald van Tienhoven zocht contact met Karel Galenkamp, secretaris van de VBBN subvereniging Waterland, voor de verwezenlijking van zijn bijdrage aan de expositie.

Karel Galenkamp: 'Toen Van Tienhoven mij opbelde om een afspraak te maken en hij zijn plan aan mij ontvouwde, moest ik er wel even een paar dagen over denken. Wat hij wilde was niet zomaar iets. Hij wilde een bijenvolk in een kunstobject opstellen in een van de expositiezalen van Arti en een gat laten hakken in de buitenmuur, zodat de bijen naar buiten konden vliegen'. Het kunstobject werd een kubus, geplaatst op enkele centimeters afstand van de muur op een hoogte van ongeveer 1,7 meter en hangend aan een speciale constructie. De kubus, met daarin het bijenvolk in Spaarkast, bestond uit een drietal horizontale banen geanodiseerd aluminium in de kleuren hemelsblauw, lichtgeel en blauwgroen (deze kleuren vallen binnen het spectrum van kleuren die

bladen); dit alles kan men voor de kosten van de telefoonverbinding naar zich toe halen. Het Nederlandse Apinet-inbelpunt heeft een modemsnelheid van 33k6 baud.

De 'Bee Pages' website, Apinet afd. (<http://web.inter.nl.net/hcc/beenet/apinet.htm>) bevat altijd het laatste nieuws over de activiteiten van het Apinet. Abonneren op het Hollandse Apinet kost u een fractie van de prijs van een internet abonnement, en biedt op bijengebied veel meer mogelijkheden. U kunt zich aanmelden bij ondergetekende, waar u ook met uw vragen terecht kunt:

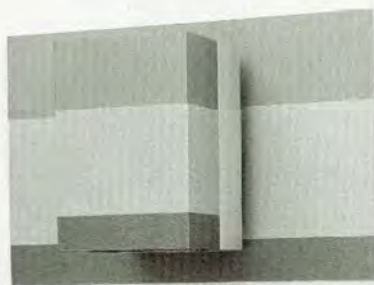
drs. Hugo Veerkamp,
Postbus 51008, 1007 EA Amsterdam
telefoon 020-6715663,
e-mail: hug.bee@net.hcc.nl

(bijenkast) in Arti et Amicitiae

bijen en mensen kunnen onderscheiden). De bijen waren, voor wie voldoende interesse in het kunstwerk toonde, van onderaf goed hoorbaar, zichtbaar en te ruiken, zodat bezoekers van de expositie niet alleen konden genieten van de schoonheid van het object en de bijbehorende filosofische teksten, maar ook hun andere zintuigen bij het 'belevan van dit kunstobject' konden gebruiken.'

verschillende snelheden zodanig bewegen, dat zij hun bewegingen volgens een of andere bepaalde wijze aan elkaar meedelen, dan zullen wij deze lichamen onderling 'verenigd' noemen en zeggen dat zij allen samen een lichaam ofwel enkeling (individu) vormen, dat door dit verband van andere lichamen onderscheiden is.'

Dat Ronald van Tienhoven zich heel goed had voorbereid was al snel duidelijk. Hij sprak over een bijenkroeg, wist dat de opstelling bij een zuidoostmuur voor bijen gunstig was, wist dat in het volk een leggende jonge koningin aanwezig moest zijn, wist veel te vertellen over welke kleuren bijen kunnen zien, enzovoort.

'Toch is het nog een rare klus geworden', aldus Karel Galenkamp. 'Er is een speciale constructie gemaakt, zodat de bijenkast kon worden gefixeerd, waarna een schuifje moest worden weggeschoven om de bijen via een koker in de muur naar buiten te laten vliegen. Datzelfde schuifje werd er dan weer ingeschoven voordat de kast werd weggehaald. Dat de kunstenaar erin zou slagen, daarvan was ik vanaf het begin overtuigd'.

Ik zal proberen de diepere filosofische betekenis te verklaren. Spinoza worstelde met de vraag wat een 'lichaam' nu eigenlijk was en kwam tenslotte tot de volgende definitie: 'Wanneer een aantal lichamen van dezelfde of van verschillende grootte, door andere zodanige worden samengehouden dat zij dicht aaneensluiten, of wanneer zij met dezelfde of met

Veel Nederlandse imkers hanteren voor een enkele bij hetzelfde woord als voor het hele volk: bie.

Dat Spinoza voor veel van de vraagstukken waar hij mee bezig was, inspiratie zocht en vond in de natuur moge blijken uit een ander citaat (in oud-Nederlands) waarin over bijen wordt gesproken:

'Bijvoorbeeld, wanneer de beyen, alschoon zy, geen andere eynde beoogen met al dien arbeyd en geschikte ordre, die zy onder een onderhouden, als voor de winter zekere voorraad te verzorgen, de mensch nogtans, boven hen zynde, heeft, hen behoudende en gaade slaande, een geheel ander eynde, namelijk voor hem den honigh te bekomen. Alzoo ook de Mensch, in aanzien hy een bijzonder dink is, en heeft zyn oogmerk niet verder als zyne bepaalde wezenheit bereyken kan; doch, in aanzien hy ook is een deel en werktuyg van geheel de Natuur, zo en kan dan dit eynd des menschen het laatste eynde van de Natuur niet zyn.'

'Bouwen aan een gelukkige toekomst'

Ab Kuypers

Wanneer we 'Van Dale', de dikke, moeten geloven bestaan jeugdimmers niet. De waarheid is echter anders. De komende maanden enkele reportages die daarvan getuigen. Bij de benadering van de jeugd spelen scholen een niet onbelangrijke rol. In Berlicum ontplooit Openbare basisschool 'De Kleine Beer' zelf mooie plannen. Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius heeft daardoor sinds enige tijd een bijzonder lid. Over het hoe, wat en waarom spreek ik met enkele betrokkenen.

Het eerste bijenvolk

314 Sinds enkele maanden is 'De Kleine Beer' een eerste bijenvolk rijker. In de nieuwe, nu nog naar verf ruikende bijenstal zullen leerlingen van groep acht straks ingewijd worden in de geheimen van het leven der bijen. De bijenstal is onderdeel van de tuin van de school. Hierin zullen leerlingen behalve zelf voor het onderhoud zorgen, ook inzicht krijgen in de kringloop in de natuur. Con Smith, directeur van de school: 'Ik heb altijd al graag een tuin bij de school willen hebben. Gelukkig is men op het idee dat daar geen ruimte voor zou zijn teruggekomen. De tuin omvat in totaal zo'n 1000 m² en is vorig jaar aangelegd. Er zijn onder andere verschillende soorten fruit aangeplant en er zijn kippen gehuisvest. De producten die deze gaan opleveren worden verwerkt tijdens kooklessen. Zo krijgen kinderen een goed inzicht in de kringloop van ons voedsel. Dat in de voedselketen ook de honingbijen thuis horen stond voor mij als een paal boven water.'

Een wedstrijd

Het idee voor deze tuin ontstond toen de provincie Brabant, ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan, een wedstrijd uitschreef. 'Nieuwe natuur rond de school' was de opdracht die uitgewerkt kon worden. Voor het beste plan was een geldprijs te verdienen, waarmee het betreffende tuinplan kon worden bekostigd.

'Omdat ik al langer met het idee speelde om de natuur een vaste plek in onze school geven, ben ik daar meteen op ingesprongen,' vervolgt Con Smith. 'Een educatieve tuin, waarin allerlei elementen van de natuur aan den lijve kunnen worden ervaren, dat moest het worden. Tuinwerk, verzorgen van kippen, drachtplanten voor insecten, een bijenhal, dat waren zo de elementen die in het plan verwerkt waren. Een

plan overigens dat samen met ouders van onze leerlingen is uitgewerkt.'

Na de beoordeling van de inzendingen bleek De Kleine Beer weliswaar tot de zes beste scholen te behoren, een hoofdprijs zat er echter net niet in.

Enthousiasme

Omdat er intussen een groot enthousiasme was ontstaan is besloten toch de tuin aan te gaan leggen. Om aan de benodigde gelden te komen zijn er diverse acties op touw gezet. Inzamelingen, verkopen, sponsoring en geld uit de actie 'Jantje Beton' hebben er uiteindelijk voor gezorgd dat er nu een tuin om de school ligt, die er wezen mag. Misschien doet het nu nog wat kaal aan, maar de sporen naar de toekomst zijn duidelijk zichtbaar. 'Ik heb altijd gesteld dat zoiets geen project voor één jaar mocht worden. Wat wij nu voor elkaar hebben gekregen is een grote investering. Financieel, zowel als in tijd uitgedrukt. Het mooie is dat de gemeenschap van Berlicum heeft meegeholpen aan de totstandkoming van dit project.'

Enkele leerlingen met hun directeur en 'sponsor' Jan Charpentier. Foto Ab Kuypers.

Bijenstal

In samenwerking met de plaatselijke bijenhoudersvereniging 'Sint Ambrosius' zal er vanaf dit voorjaar wekelijks met groepjes 'achtste groepers' in de bijen worden gewerkt. 'School-imker' is de vrouw van Con, Marla Smith, zelf niet werkzaam in het onderwijs, terwijl Con geen imker is. Het lijkt een vruchtbare kruisbestuiving. 'Ja hoor, ik vind het best spannend,' aldus Marla Smith, 'uiteindelijk ben ik nog maar beginnend imker. Bij Sint Ambrosius heb ik de cursus 'Moderne bijenteelt' gevolgd. Deze gaat net iets

verder dan de gebruikelijk beginnerscursussen. Ook voor de kinderen is het natuurlijk wel spannend. De eerste reacties zijn positief. Een enkeling lijkt het wel eng, de grootste groep van de kinderen vindt het daarentegen juist leuk.'

Over haar aanstaande functie als 'school-imker' vertelt zij: 'Ik zal telkens met een kleine groep leerlingen werken en hen wegwijs maken in het bijenleven en het werk van de imker. Het is niet de bedoeling er een cursus van te maken. Het principe luidt: alles laten zien, niet opleiden, ietsje laten meewerken. Zo zal ik de kinderen inschakelen bij het oogsten van honing en het verwerken van was. Natuurlijk hoop ik veel belangstelling voor de bijen en het imkeren te wekken.'

Jan Charpentier geeft uitleg. Foto Ab Kuypers

Jeugdcurcus

Namens de bijenhoudersvereniging is Jan Charpentier aanwezig bij ons gesprek. Over de rol van zijn club en andere jeugdzaken vertelt hij: 'Sinds een jaar of vier hebben wij een jeugdafdeling. Een club voor jongeren vanaf de leeftijd van elf, twaalf jaar. Dit jaar stromen de eerste jeugdleden door naar de 'groten'. Voor die jeugd organiseren wij elk jaar een imkerscursus, waarvoor zich telkens zo'n tien deelnemers aanmelden. Ik ben dan ook zeer benieuwd of dit schoolproject, waaraan wij als vereniging natuurlijk ondersteuning zullen geven, op den duur cursisten zal opleveren. Ik beleef dit, het schoolproject zowel als onze jeugdcurcus als een investering in de toekomst, het bekende verhaal, zal ik maar zeggen.'

Een bijzonder lid

Jan Charpentier vindt ook dat het wel bijzonder is een school als lid van de bijenhoudersvereniging te mogen inschrijven. 'Ik weet eigenlijk ook niet precies wat ik daar over moet zeggen. Wat betreft de samenwerking en de wederzijdse verplichtingen denk ik wel dat het de nodige duidelijkheid geeft.'

'Eerlijk gezegd heeft het wat onze school betreft ook te maken met een profijtelijk belang,' vult Con Smith aan. 'Alles bij elkaar is ons project een hele investering. Als lid kunnen we nu gebruik maken van de honingslinger van de vereniging. Het eerste resultaat van ons lidmaatschap staat al in de bijenstal. Het eerste bijenvolk is ons geschonken, Jan is de sponsor in deze.' Dit bijenvolk is een 'Carnica-nateelt', steekvriendelijk dus. Niettemin is er contact met een huisarts om bij eventuele ongelukjes goed te kunnen ingrijpen. Via de schoolkrant worden ouders regelmatig geïnformeerd over wat hun kinderen te wachten staat bij de omgang met bijen.

Rondleiding

Hoewel er, gezien de tijd van het jaar, nog niet echt veel te beleven valt in de tuin, is toch al goed te herkennen waar het heen moet. Nabij de bijenstal is een grote vijver met moeras aangelegd, een prima bijenkroeg. Een ruime sortering van zowel groot- als kleinfruit, struiken en drachtplanten moeten er voor zorgen dat het hier straks zoemt van de insecten. Een lange lijst van de aangeplante vegetatie wordt tevoorschijn getoverd wanneer ik daar naar vraag, teveel om op te noemen. Ook is er een 'evaluatiehoekje' gecreëerd. Hier kunnen leerlingen wat napraten over het verrichte werk. In gedachten zie ik ze al zitten, beschut door opgegroeide struiken en beschenen door een zomers zonnetje. De tuin is zo ingericht dat de verschillende gewassen elkaar ondersteunen. Ondertussen zijn de kippen al een winter lang goed aan de leg en vliegen inmiddels de bijen wat aarzelend rond.

En nu verder

De school heeft, ondanks alles, nog behoefte aan enkele materialen. Voor de bijenstal kunnen zij nog gebruiken: een kastbeitel, een beroker, tabak, hout en draad voor raampjes, kastmateriaal en meer van dit 'kleine spul'. Misschien zijn er imkers of imkerverenigingen die dit project een handje kunnen helpen? Verder lijkt het Con Smith een goed idee: 'Contacten te leggen met andere scholen die ook zo'n project hebben als wij. Ik ben best benieuwd hoe zij werken. Ervaringen uitwisselen lijkt me een goede zaak.' 'Bouwen aan een gelukkige toekomst' luidt de tekst op een gevelsteen van de school. Met zo'n tuin kan die leuze een heel eind waarheid worden.

Voor een en ander, het adres van de school:

Openbare basisschool De Kleine Beer, Westerbroek 2, 5258 SG Berlicum.

Erik Österlund, groot-imker in Zweden

Eerke Pot

Midden-Zweden lijkt geen goed bijengebied. De zomers zijn er kouder dan in Nederland, het regent er even vaak en de winters zijn er lang en streng. Toch kan er plaatselijk veel honing worden gewonnen want de natuurlijke dracht is er soms bijzonder goed.

Grote oogst

Erik Österlund woont in zo'n gebied, zo'n honderd kilometer ten westen van Stockholm, vlakbij het plaatsje Hallsberg. Al ruim twee decennia imkert hij. Eerst met lokale bijen, die vanwege zwermen en steken niet zo bevielen. Later met Italiaanse (een soort Zweeds stokpaardje) en nog later met Buckfastbijen. Met deze bijen haalde hij de hoogste opbrengst: gemiddeld 40 à 50 kilo per volk per jaar. Met zo'n 120 volken een flinke oogst, helemaal, omdat een groot deel voor een mooie prijs als Zweedse honing afgezet kan worden. De honing wordt vooral gehaald van de rijke ondergroei van het bos. Met name van de wilde framboos, maar ook vuilboom, wilgeroosje en soms van heide. Ook wordt er wel koolzaad of boterzaad in de omgeving geteeld, en in weiden komt vaak witte klaver voor.

316

Beoordelen van het loopgedrag van een volk.

Grote volken

Erik werkt met veel kleine ramen en met grote volken. Bij voorkeur gebruikt hij alleen het honingraam van Dadant waarvan er twaalf in een bak gaan, en drie van zulke bakken vormen de broedruimte van een volk (qua volume is dat evenveel als drie standaard-broedbakken). Deze ruimte moet van mei tot ver in oktober helemaal vol zitten met bijen, anders is er iets

niet goed. Bij de minste dracht wordt een honingkamer geplaatst en zo gauw de bijen er flink mee beginnen te werken, komt de tweede erop. Stelregel is: de bovenste mag nooit meer dan halfvol raken. Als de dracht goed blijft kan dat doorgaan tot tien hoog, dus zeven honingkamers. Daarna moet wel afgenomen worden, anders wordt de stapel zo hoog, dat een volle (en zware) bak niet meer is te verwijderen. Ingewinterd wordt met 20 kg honing en 10 kg suiker. Er moet altijd een zeer behoorlijke voorraad in de kast zitten.

Volken die zwermneigingen krijgen, zich niet voldoende ontwikkelen, te veel steken of anderszins niet voldoen, krijgen een nieuwe moeder. Hiervoor worden de hele zomer door moeren geteeld. Erik maakt gebruik van twee bevruchtingseilandjes in een van de grote meren vlakbij Hallsberg en van standbevruchting.

Expeditie

In 1989 was Erik Österlund lid van een vierhoofdige expeditie die in Kenya op zoek is geweest naar *Apis mellifera monticola*. Deze vrij grote Afrikaanse bergbij heeft zich aangepast aan het koele weer op 3.000 m hoogte, steekt iets minder dan de andere Afrikaanse rassen, en is mogelijk resistent tegen de varroamijt. Op Mount Elgon, op de grens van Kenya en Uganda werd inderdaad een volk gevonden dat aan de beschrijvingen voldeed, en hiervan werden eieren en sperma (er waren gelukkig ook nog darren) verzameld en mee teruggenomen naar Zweden. Erik heeft van deze eieren moeren geteeld (in maart!) en deze zijn kunstmatig bevrucht met het meegebrachte sperma. Ondanks enorme tegenvallers in de beginfase van het kruisen en telen is het gelukt om een vrij groot aantal moeren te verkrijgen die bestonden uit 25% *Apis mellifera monticola* en 75% Buckfast en omgekeerd.

Kruisen

De moeren met *monticola* bloed vielen op door steeklust en slechte overwintering. Zwermen deden ze weinig of niet, ook niet als de volken zich flink hadden ontwikkeld. Honing halen deden ze wel. Het vlieggedrag was opvallend; terugkerende bijen vliegen niet in rechte lijn maar komen zwenkend in grote bochten aan, en landen dan precies in het vlieggat. Een *monticola* vliegt nog bij 6°C en ook bij schemer vliegt hij langer door.

Door onderling te kruisen of terug te kruisen met

Buckfast en streng te selecteren zijn de eigenschappen opvallend snel verbeterd. In 1993 had Erik al teeltmoeren die redelijk homogene nateelten gaven die qua steeklust, overwintering en zwermgedrag veel leken op Buckfast. En honing halen deden ze minstens zo goed.

Resistent

De varroamijt is in midden Zweden nog niet aangetroffen, wel in Zuid-Zweden en op het eiland Gotland. Moeren van Erik worden hier in met varroamijt besmette volken ingevoerd waarna de varroaontwikkeling wordt gevolgd door regelmatig de mijten op de varroabodem te tellen. Deze tellingen zullen moeten aantonen of het eerste doel, varroamijt-resistentie, te vinden is in dit materiaal. Als deze wordt gevonden, volgt nog de zware klus om de resistentie tot een voldoende hoog niveau te brengen. De eerste aanwijzingen zijn zeer hoopgevend. In de tussentijd is Erik al aardig tevreden over zijn creatie; hij voldoet qua steeklust, zwermgedrag en overwintering ruim aan zijn eisen en de honingogst is verbeterd ten opzichte van zijn oude Buckfastbijen. Onder de naam ELGON® biedt hij op kleine schaal moeren voor de verkoop aan.

Ik ben in juli 1994 en juni 1996 een aantal dagen bij Erik geweest en ik was onder de indruk van de enorme volken met zes volle honingbakken halverwege het seizoen maar vooral ook van het vakkundig selectiewerk. Ongetwijfeld zullen we meer horen van de ELGON® bij.

Wel veel werk met zoveel bakken.

Bijencentrum Israël

J.J. Speelziek

Gedurende ons verblijf in Israël bezochten wij het grote bijencentrum in Moshav Mishmeret, op 30 km afstand van de stad Netanya aan de Middellandse zee.

Een deel van het museum, tevens instructieruimte.

Het imkersbedrijf omvat faciliteiten voor groepsgewijze opleiding, voorlichting, bezichtiging van het productiebedrijf, een citrusboomgaard (bloeit van februari tot april) en een kippenfokkerij (van broedmachine tot kuiken en kip). Het voorjaar, als de citrusbomen bloeien, heeft bij een bezoek uiteraard de voorkeur.

Eén afdeling is geheel afgestemd op voorlichting van kinderen, met name klassen uit het lager onderwijs. Hier is een 'verkleedafdeling', waar de kinderen zich verkleden als bijen, ogenschijnlijk engeltjes met vleugels. Vanaf dat moment functioneren de kinderen als bijtjes. Ze ontvangen verder een soort balgpipet om nectar uit (kunst) bloemen op te zuigen en een stokje met een magnetisch uiteinde om stuifmeelkorrels uit de bloemen op te pikken. Hiermee worden de larven gevoed. Zijn deze verzadigd, dan worden honing en stuifmeel opgeslagen in lege cellen. Naar verluidt vinden de kinderen dat spel eindeloos, ze nemen er wat van mee. Dat laatste geschiedt o.a. in de vorm van een potje honing. Aansluitend aan het bijtjesspel demonstreert Gidi (of een van de medewerkers) hoe het een en ander in werkelijkheid plaatsvindt. De kinderen zijn dan door middel van een doorzichtig nylon gordijn van de bijen gescheiden. Hier krijgen ze o.a. raten met bijen op zeer korte afstand onder ogen.

Op stap met je bijenvolken

L.M. Opsteeg

Imkers die in hun eigen omgeving onvoldoende honing kunnen winnen en aan bestuiving doen, zijn genoodzaakt om met hun bijenvolken te reizen. Aan het plaatsen van bijenvolken onder glas en in tunnels worden andere eisen gesteld dan bij plaatsing in de open lucht. Dit onderdeel blijft in dit artikel buiten beschouwing. Om efficiënt te kunnen werken vergt het reizen met bijenvolken de nodige aandacht. Hoe vaak gebeurt het niet dat we, aangekomen op de plaats van bestemming, constateren dat we iets vergeten zijn. Het maken van een lijstje met de nodige aandachtspunten is dan ook geen overbodige luxe.

318

Vorbereidingen op langere termijn

- Maak duidelijke afspraken met degene waar de bijenvolken komen te staan.
- Vooraf een kijkje gaan nemen, zonodig de routebeschrijving maken kan veel problemen voorkomen. Als je met de bijenvolken aankomt moeten deze zo snel mogelijk geplaatst en geopend worden.
- Het aanbrengen van naam, adres en telefoonnummer op de kasten is niet alleen verplicht maar ook belangrijk bij calamiteiten.

Een reisstand op een perceel karwij. Foto: P. Sanders.

Welke materialen moeten er mee?

- Door alle benodigheden in een daarvoor ingerichte kist steeds bij elkaar te houden vergeet je nooit iets. Bij reizen behoren schildersplakband, schuimplastic, extra reisriemen, hamer en spijkers ook tot de uitrusting. Bij calamiteiten kunnen we de zaak dan meestal snel oplossen.
- Afhankelijk van het terrein kunnen draagapparaat of steenkruiwagen goede diensten bewijzen.
- De kasten kunnen we het best op onderzetters plaatsen die inklapbaar of gemakkelijk uit elkaar te

nemen zijn en daardoor weinig plaats innemen tijdens het transport. In onze vereniging gebruiken we uniforme onderzetters waarop twee kasten kunnen staan.

- Een strook oude vloerbedekking vóór de kasten voorkomt plantengroei en geeft duidelijk aan wanneer er extreme bijensterfte is. Bij scharnierende vliegplanken kan dichtgroei van de vliedspleet ook worden voorkomen door een latje of stokje gedeeltelijk in de vliegopening te steken.

Waar zetten we de volken neer?

- Zorg ervoor dat de kasten bij hoog water niet in het water komen te staan. In de Biesbosch is dit al meermalen voorgekomen.
- Probeer zo mogelijk een beschermde plaats te vinden, zodat de kans op diefstal of baldadigheid zo klein mogelijk is.
- Zet de volken zo neer dat ze geen overlast bezorgen aan buurtbewoners, fietsers, wandelaars en op het veld werkende agrariërs en hun vee.
- Kies een beschutte plaats, vooral in het vroege voorjaar is dit belangrijk. Is dit niet mogelijk door het ontbreken van natuurlijke begroeiing, breng dan een kunststof windschermdoek aan. Afwaaien van deksels kan worden voorkomen door een touw of oude fietsband om de kast te doen. De dure reisriemen kun je beter mee naar huis nemen.

De opstelling van de bijenvolken

- Bij het plaatsen van de volken in één lange rij kan vervliegen ernstige vormen aannemen. Zet de volken in groepjes van vier tot zes met daartussen minimaal 5 meter ruimte.
- Een opstelling in groepjes van vier in carré-vorm werkt ook goed. Vanuit het midden kun je de volken dan behandelen. Wanneer de omstandigheden dat toelaten is plaatsing op het Zuid-Oosten aan te bevelen. In hoeverre dit laatste punt invloed heeft op de ontwikkeling van het volk en de honingopbrengst is volgens mij nooit proefondervindelijk aangetoond. Op de heide of op een andere brandgevaarlijke plaats is een stuk onbegroeid terrein aan te bevelen. Sommige imkers hebben speciale lage verplaatsbare bijenhalletjes ontwikkeld om de bijen en de kasten daardoor beter te beschermen tegen weer en wind. Omdat deze halletjes ook zeer goed bruikbaar zijn als vaste standplaats kom ik daar nog uitgebreid op terug.

Flexibele specialisten

Prof. dr Wolfgang H. Kirchner

Ook in het bijenvolk zijn niet alle individuen gelijk! Op het eerste gezicht lijkt het dat alle werksters in een volk gelijk aan elkaar zijn. Maar in feite verschillen ze van elkaar zowel in gedrag als in erfelijke eigenschappen en in de ontwikkelingstoestand van hun inwendige organen. Deze verschillen dragen bij aan een geordend functioneren van de bijenstaat.

De werkverdeling wordt aangepast

Werksters verrichten in het volk de meest uiteenlopende werkzaamheden: cellen reinigen, het verzorgen van broed, het bouwen van raat, dode collega's naar buiten brengen, het bewaken van de nestingang, verder ook de werkzaamheden in de buitendienst zoals het verzamelen van nectar-, stuifmeel-, water- en propolis. Al vroeg werd daarom onderzocht of en op welke manier de werksters van een volk zich van elkaar onderscheiden. Eind jaren twintig toonde A. Rösch aan dat de bijen een leeftijdsafhankelijke werkverdeling hebben: jongere bijen werken in de binnendienst, oudere bijen doen de buitendienst. Toen al werd duidelijk dat deze arbeidsverdeling niet star was en dat ze aan de behoeften van het volk wordt aangepast. In het extreme geval van een volk dat alleen uit jonge bijen bestaat, worden jonge bijen binnen enkele dagen haalbijen. Omgekeerd kunnen bijen in een volk dat alleen uit oude bijen bestaat actieve voedersapklieren krijgen en er toe overgaan larven te voeden.

Een hormonale regeling

Pas de laatste jaren kon aangetoond worden dat zowel bij de normale leeftijdsafhankelijke arbeidsverdeling als ook bij de flexibele reacties op veranderde behoeften in het volk, een hormoon een centrale rol speelt. De imker verandert de behoeften van het volk door het maken van vegers en vliegers en in de natuur komt dit vooral voor na het zwermen als er 3 weken lang geen jonge bijen worden geboren. Het is het juvenielhormoon dat bij de arbeidsverdeling een belangrijke functie heeft. Het juvenielhormoon wordt in twee kleine kopklierjes geproduceerd. Dit hormoon speelt eveneens een belangrijke rol bij de kastendifferentiatie (koningin-werkster) tijdens de ontwikkeling van de larve.

Een ander verschil tussen werksters

Tegelijkertijd kwam de laatste jaren nog een ander

verschil tussen werksters duidelijk aan het licht. Dit verschil levert een bijdrage aan de werkverdeling. Door de meervoudige paringen van de koningin, die op haar bruidsvlucht met 10 tot 20 darren paart, zijn de werksters van een volk genetisch verschillend. Ze hebben allemaal dezelfde moeder, maar verschillende vaders. Ze vormen zoals men dat zegt, erfelijk verschillende vaderlijnen. Eerst onder experimentele omstandigheden maar onlangs ook in een geheel natuurlijke situatie, kon aangetoond worden dat verschillende vaderlijnen aan verschillende taken in het volk de voorkeur geven. Er zijn erfelijk bepaalde specialisten die vooral stuifmeel verzamelen, terwijl andere vaderlijnen bijna uitsluitend nectar halen, 'genetisch' verschillende specialisten die zich met het bewaken van het vlieggat bezig houden of met het verwijderen van dode bijen uit het volk. De erfelijke eigenschappen overlappen de door leeftijd en behoeften van het volk vereiste werkverdeling. In hoeverre evenwel deze erfelijke specialisering er ook toe leidt dat volken met veel verschillende vaderlijnen ook beter presteren dan volken met erfelijk minder verschillende werksters zal mettertijd nog onderzocht worden. Tenslotte bleek de laatste jaren ook nog dat ook in moergoede volken werksters niet volledig steriel zijn, maar dat enige van hen eitjes leggen die bijna allemaal door andere werksters worden herkend en verwijderd. Ongeveer één op de 1.000 darren is een zoon van een werkster.

Aanpassing als middel tot overleven

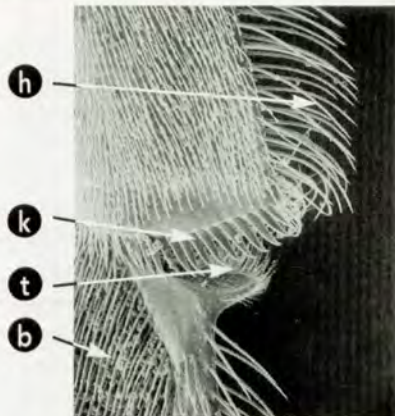
Zo verschillen de werksters zowel fysiologisch als genetisch meer van elkaar dan op het eerste gezicht blijkt. Zwermbijen verschillen gemiddeld in hun fysiologische toestand van bijen die op andere tijdstippen in het jaar in het volk te vinden zijn. Ondanks alle verschillen tussen de werksters vormen deze bij de honingbijen toch een meer gelijkvormige kaste dan bij andere sociale insecten zoals mieren en termieten. Dat wij bij de honingbijen buiten de koningin en de werksters geen andere kaste vinden die door een verschil in de ontwikkeling bepaald wordt, verzekert de flexibiliteit van de organisatie van het bijenvolk. Juist in een gematigd klimaat, waarin de levensomstandigheden van week tot week, ja ook van jaar tot jaar zo sterk veranderen, hoort de mogelijkheid tot een snelle aanpassing tot de geheimen van hun succes. *Uit ADIZ 31(5): (1997), vertaald door M.J. van Iersel.*

M.J. van Iersel

s

Stuifmeel vervoeren

h

k

t

b

Het bijenvolk kent nectarhaalsters en stuifmeelhaalsters. Er zijn waarnemingen dat stuifmeelhaalsters die op bloemen vliegen die zowel nectar als stuifmeel geven, zoals klaver en linde, met een lege honingmaag uitvliegen. Met de nectar die ze op de bloemen verzamelen bevochtigen ze het stuifmeel. Als ze op bloemen vliegen die alleen stuifmeel geven, nemen ze wat honing mee. Er zijn ook waarnemingen dat de werksters altijd met wat honing in hun honingmaag op stuifmeeldracht gaan. Een honinghaalster kan ook stuifmeel verzamelen, maar haar klompjes blijven kleiner. Ze neemt het stuifmeel mee dat in haar pels terechtgekomen is bij het verzamelen van de nectar. Soms poetst ze het van zich af en laat het gewoon op de grond vallen.

Stuifmeel verzamelen

Voor een beschrijving van het stuifmeel verzamelen laat ik graag Dorothy Hodges aan het woord. Ze schrijft dat het gemakkelijk is bijen te observeren die op papavers aan het werk zijn. Deze bloem geeft geen nectar en alle bijen die erop werken, kunnen uitsluitend stuifmeel verzamelen. De bij scharrelt rond tussen de helmknoppen en raakt geheel bedolven onder de droge stuifmeelkorrels. Dan verlaat ze de bloem en terwijl ze vlakbij de bloem blijft zweven, kun je een gecompliceerde actie met snelle bewegingen zien. De tong wordt uitgestoken. De bij gaat herhaaldelijk met de voorpoten langs de tong die dan kleverig worden door de opgegeven honing. Kop, voelspriet en het voorstuk van het borststuk worden met de sprietenreiniger en de borstels van de voorpoten gereinigd. De rug van het borststuk wordt met de middenpoten ontdaan van stuifmeel en de achterpoten vegen het stuifmeel van het achterlijf. De bij blijft daarbij steeds honing opgeven en met haar poten verspreiden. Dan worden de beide eerste voelenden (basitarsi) van de achterpoten tegen elkaar

gehouden en met de middenpoten wordt het stuifmeel, nu een kleverige massa, op de borstels van de binnenkant van dat deel van de achterpoten geladen. Het eerste voetlid is dat stuk van de poot dat net onder de scheen (*tibia*) zit. Als deze borstels voldoende gevuld zijn, komt de laatste actie. Op de onderkant aan de binnenkant van de scheen zit een kam van stijve pennen. De scheen is dat deel van de poot waarop aan de buitenkant het stuifmeelkorfje zit. De kam wordt tegen de bovenkant van de borstel op de tegenoverliggende poot gezet en naar beneden gedrukt. Zo wordt alle vochtige stuifmeel via de kam in de stuifmeelpers gedrukt. Dan wordt de stuifmeelpers (onderkant scheen en bovenste brede deel van de basitarsus) dichtgeknepen en het stuifmeel wordt naar buiten en naar boven geperst. Geleid door kleine tandjes op de bodem van de stuifmeelpers en een franje van haren aan de rand, komt het stuifmeel terecht tegen de gladde holle buitenkant van het stuifmeelkorfje.

Deze actie, beurtelings links en rechts uitgevoerd, brengt het stuifmeel in kleine hoeveelheden omhoog. Als het stuifmeelpakketje groter wordt gaan de haren die het korfje omringen het pakketje ondersteunen.

De foto's

Deze keer twee foto's van de stuifmeelpers, links met en rechts zonder stuifmeel. Duidelijk zijn de tandjes (t) en begeleidende haren van de stuifmeelpers te zien. Ook is een deel van enkele borstels (b) te zien waar het stuifmeel in terecht komt voordat het in de tegenoverliggende stuifmeelpers gebracht wordt. Rechts boven de kam (k) zijn enkele haren (h) van het stuifmeelkorfje te zien. De foto met stuifmeel (s) laat op indrukwekkende wijze zien over wat voor een enorme hoeveelheid stuifmeel het gaat en hoe doeltreffend de bij is ingericht om dit losse poeder te verzamelen en mee te nemen.

Hallo Harry, 'De moed erin houden.' In je vorige brief waren dit zo'n beetje de laatste woorden. En dat doe ik dan ook maar, er is alle aanleiding toe. Weer eens een ruime portie honing kunnen oogsten. Dit jaar eigenlijk zonder echt op reis te zijn geweest. Je houdt het soms toch niet voor mogelijk waar de bijen nectarproducerende planten kunnen vinden. Alleen al op onze bijentuin, om maar een voorbeeld te geven, waar naar algemene verwachting eigenlijk onvoldoende dracht zou zijn, hebben de bijen het dit jaar goed gedaan. Goed, daarmee bedoel ik voor de imkers die tevreden zijn met een portie honing voor eigen gebruik en iets extra's voor familie en vrienden. Neem nu die twee kunstzwermen die ik daar had staan. Van de zomer zo'n dertien volle ramen kunnen oogsten. Ik gebruik dit opvallende voorbeeld vooral om aan te geven dat het hoe dan ook een aardig jaar is geweest. En nu zijn we alweer aan het inwinteren, of zijn daar al mee klaar. Ook zo'n discussiepunt waarover de meningen verdeeld zijn. Meningen bovendien op allemaal persoonlijke ervaringen en theorieën gebaseerd. De een barst van de argumenten om vroeg te beginnen, met kleine porties. De ander staat sterk in zijn schoenen bij de bewering om juist laat en met grote plonzen het wintervoer te verstrekken. Van mij kan iedereen gelijk krijgen. Ik voer vanaf begin september en dien niet al te grote porties toe.

Ik ben benieuwd wat het VBBN-symposium 'De toekomst van de bijenhouder' heeft opgeleverd. Ongetwijfeld zullen daarover wel verslagen in Bijen verschijnen. Ik zal daar zelf niet naar toe gaan. Wel naar de 'Open Dag'. Misschien is daar al een beetje stemming te proeven. Dat jubileum van de VBBN heeft, geloof ik, heel wat landelijke publiciteit opgeleverd. In verschillende dagbladen hebben verhalen en interviews gestaan. In onze eigen streekkrant stond een gesprek met Roel ten Klei. Zouden ze hem een beetje de kastanjes uit het vuur hebben laten halen? Zijn opmerking over het bestaan van meerdere imkersorganisaties loog daar niet om. Met een min of meer grappige opmerking werd daar mooi even een vinger op een zere plek gelegd. Als 'neutraal' VBBN-man misschien wel de aangewezen persoon om zoiets naar buiten te brengen. Tactiek of niet, wat doet het mij er eigenlijk toe wie wat zegt, als het maar zinnig is. En zinnig lijkt het mij zeker dat aan de kaak stellen van de voortdurende organisatorische verdeeldheid onder imkers.

Harry, het seizoen zit er bijna op. Terugkijkend is het helemaal niet zo'n beroerd jaar geweest. Het enige wat me behoorlijk tegenzat dit jaar was de ontwikkeling in de volken na het zwermen. Ik ben toch mooi met twee moerloze volken komen te zitten. Ik kan me niet heugen dat mij dit in deze mate is overkomen. Een jaar gaat (alweer) veel te snel voorbij. Soms heb ik het gevoel amper bezig te zijn geweest, dat geldt overigens niet alleen voor de bijen hoor. De leeftijd? Kunnen we niet alles meer bijhouden? Harry, ik ga stoppen met deze brief, het klagen slaat weer toe. En ik leek nu juist zo aardig op gang met wat positieve woorden. Hartelijke groeten dus maar en tot ziens, **Ab**

Hallo Ab, Jammer dat ik het interview met Roel ten Klei waar jij het over had niet heb gelezen. Het is en blijft toch wel jammer, die verdeeldheid onder de imkersorganisaties. Maar laten we een beetje reëel blijven: het zal ook niet anders worden, denk ik, want imkers zijn net als 'gewone' mensen. Verschillende kluppies bij elkaar brengen lukt gewoon niet, of anders gaat dat maar moeilijk. Meer kan ik er eigenlijk niet over zeggen, althans niets zinnigs. De heide (waar jij nooit naar toe gaat) heeft achteraf toch niet gebracht wat ik ervan had gehoopt. Waarschijnlijk heeft het te sterk 'gedroogd' in die verder zo prachtige, zomere augustusmaand. De volken zijn er mooi begonnen, maar een volle verzegelde bak heidehoning zal er toch niet meer inzitten. Nu ik dit schrijf is het 12 september. Voor volgende week wordt er nog mooi weer verwacht, dus ik laat de bijen nog maar een weekje staan. Al is dat alleen maar om een goed excuus te hebben om die kant nog eens een extra keertje te kunnen oprijden. Het is er zo prachtig, ik kom er heel graag en geniet er elke keer weer van. Zelfs wanneer de heide niets lijkt te worden, toch ga ik er altijd met een paar volken heen.

Hier in de polder hebben de bijenvolken deze zomer geen armoede geleden, ze staan er, bij mij althans, best bij. Zoals je zegt, Ab, het seizoen zit er bijna op. Mijn volken die niet op de heide staan zijn alweer bijna afgevoerd. (Ik bedoel, het wintervoer zit er bijna in.) Wat ik bij het inwinteren overigens ieder jaar met de nodige tegenzin doe is de volken behandelen met een varroamijtbestrijdingsmiddel. Het is dat er mensen, zoals jij onder andere, mij er (nog) steeds van kunnen overtuigen dat het echt noodzakelijk is. Zonder dat overtuigen stopte ik er subiet mee. Ik heb de afgelopen weken weinig bijen met beschadigde vleugels gezien, een indicatie dat er weinig mijten in de volken zitten? Maak je maar niet ongerust, ik behandel heus wel.

Hé Ab, mijn pen wil niet meer, tot volgende keer maar weer, **Groeten Harry**

Viering 50-jarig bestaan ABTB

R.H. Molenaar

Op 27 augustus j.l. bereikte onze Imkersbond de leeftijd van 50 jaar. Als we om ons heen kijken, niet zo bijzonder natuurlijk maar toch alle reden om gezellig dit jubileum te vieren. En dat gebeurde ook! Op 6 september j.l. vonden de feestelijkheden plaats in De Lutte bij Oldenzaal.

Om 10.00 uur precies (!) opent onze voorzitter, de heer G. Hollander, onze jubileum-bijeenkomst in zalencentrum 'De Huije'. Alle stoelen zijn bezet, c.q. velen vonden de weg naar Twente.

Wie vooruit kijkt, spiegelt zich aan het verleden en dat doet onze praeses dan ook. Hij refereert aan de eerste voorzitter, Van Lieshout, die tevens geestelijk adviseur

Dhr. G. Hollander, voorzitter Imkersbond ABTB

was. Een stukje ABTB-historie trekt aan ons voorbij. Onze Bond groeit weer in ledenaantal! Het ziet er hoopgevend uit. Ons nieuwe logo wordt met enthousiasme ontvangen. Leuk voor onze 'captain', die zich daar zo voor heeft beijverd. Prof. P. Zonderwijk, reeds enige tijd met emeritaat, hield een inleiding met als onderwerp 'Meer mogelijkheden voor bijen bij natuurontwikkeling'. Nog nooit (en ik ben al AOW-er) heb ik een zaal zeventig minuten lang zo gebiologeerd op het puntje van hun stoel naar een voordracht horen luisteren. Een perfecte performance. Prachtige dia's, duidelijke toelichting. Na de lunch (prima verzorgd) bezochten we het Arboretum met de huifkar. Een gevarieerd bomenbos, waar uitleg van een IVN-gids niet ontbrak. Terug in 'De Huije' hebben we genoten van een stukje revue, door twee knettergekke meiden ten tonele gevoerd, die zich hadden ingeleefd in onze bijenwereld. Van mij kunnen ze zo op de TV. Het zou een aanwinst zijn. Om 17.00 uur huiswaarts.

Dhr. Hollander en Hartog onthullen het door hen ontworpen nieuwe logo. Foto's: R. Veldkamp

Dank aan alle medewerkers, die zich hebben ingezet om deze jubileum-viering te doen slagen. Dank ook aan het gemeentebestuur van De Lutte voor de genoten gastvrijheid.

Getuigschriften jeugdimmers

A.J. Polman

Voor het tweede jaar heeft imkervereniging Doesburg e.o. een cursus 'Jeugdimmer' georganiseerd voor een aantal leerlingen van twee basisscholen in Doesburg. Het betreft kinderen van groep 7, leeftijd 11 en 12 jaar. Het project is niet alleen uniek voor Doesburg en de regio, maar ook landelijk worden onze activiteiten met belangstelling gevolgd. Zo werd in het imkersblad Bijen ruim aandacht besteed aan het succes van de jeugdimmerscursus gehouden in 1996.

Thans is de belangstelling van de jeugd dusdanig dat een continuering ervan beslist noodzakelijk is. Twaalf leerlingen van diverse Doesburgse basisscholen hebben deelgenomen aan deze cursus. De cursus is gestart in maart j.l. en is afgerond in september. Om de veertien dagen, steeds op zaterdagmorgen of -middag en op woensdagmiddag werd aan deze kinderen les gegeven over het leven en werken van de honingbij. De lessen bestaan uit een theorie- en praktijkgedeelte. Daarnaast is veel aandacht besteed aan andere nuttige insecten waarbij ook de bloemen-, bomen- en plantenwereld uitgebreid is belicht. De cursus is niet alleen bedoeld om de 'vergrijzende' groep imkers op te volgen maar ook om de kinderen meer begrip, waardering en verantwoordelijkheid voor het instandhouden van een gezond milieu bij te brengen. Het resultaat is een gemotiveerde groep kinderen met een goede kijk op alles wat groeit en bloeit. Voor de cursisten is dit project gratis. Met inkomsten van verenigingsactiviteiten, de vrije uren van de cursusleider en hopelijk een bereidwillige sponsor kan dit project nu en in de toekomst doorgang vinden. Medio september hebben de cursisten 'examen' gedaan, waarna, mits voldaan aan de gestelde eisen voor vakkennis, een getuigschrift werd overhandigd. Voor meer informatie kunt u terecht bij de cursusleider, A.J. Polman, 0313-472997.

Lidmaatschap VBBN 1998

Marga Canters

Bij dit novembernummer treft u als u VBBN-lid bent, een acceptgirokaart aan voor betaling van de contributie voor 1998. Als u er voor zorgt dat uw betaling eind december/begin januari bij ons binnen is, zorgen wij er voor dat uw lidmaatschapskaart, tevens registratiekaart, eind januari aan uw subvereniging gestuurd wordt. Alleen leden die betaald hebben ontvangen een lidmaatschapskaart!

- Wilt u niet vergeten, bij verhuizing, óók aan het secretariaat van de VBBN in Wageningen uw nieuwe adres door te geven. Wij zorgen dan voor een ononderbroken toezending van Bijen.

- Ook als u wilt overstappen naar een andere subvereniging, horen wij dit graag zo spoedig mogelijk van u.

- Eventuele opzegging van uw lidmaatschap dient vóór 1 december 1997 schriftelijk te geschieden. Wilt u uw debiteurnummer in dit schrijven vermelden, u kunt dit vinden op de bijgesloten acceptgirokaart.

U kunt dit schrijven richten aan:

Ledenadministratie VBBN, t.a.v. mw. M.J.E.M. Canters
Postbus 90, 6720 AB Bennekom

of per fax: 0317-424180.

Bij voorbaat dank voor uw medewerking

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Het is midden september als ik dit schrijf, nog volop bezig met de voorbereidingen van onze eerste jubileumdag op 25 oktober a.s. En als u dit leest is die dag verleden tijd en toch kan ik er nog niets over schrijven. Ik vind dat frustrerend maar het begrip tijd kan ons op allerlei manieren dwars zitten en tot hulp zijn. We hebben nu immers ook nog een maand de tijd om 'de puntjes op de i' te zetten. Ik kijk even met u terug.

Velen van u heb ik gezien in Antwerpen op het Apimondiacongres. Meestal voor een bezoek aan de Api-Expo om je vervolgens af te vragen of je wellicht moet emigreren zodat je ook van die prachtige machines gebruik kunt maken. Ik heb veel enthousiaste reacties gehoord, ook van hen die het congres bezochten. Al was het maar om de grote mengeling van goede en oppervlakkige verhalen, van prima presentaties en van

presentaties van verspilde moeite. Eenzelfde mengeling in de bestuurlijke vergadering die ik moest bijwonen. Een mengeling van ergernis om de slechte voorbereiding en verloop, en vermaak om te ontdekken dat het anno 1997 zo nog mogelijk is. Toch ging het vlotter dan in 1995, want nu duurde het van 14.00 tot 19.00 uur zonder pauze of een drup drinken.

Toch ook enkele positieve bewegingen. De uitgeverij in Roemenië begint winst te maken, de informatie aan de leden is toegenomen, er is een homepage voor Apimondia gemaakt, waar ook de landen-leden een pagina aan kunnen toevoegen, er is een begin gemaakt met verjonging van het bestuur (Jorgensen, Denemarken, gekozen als vice-voorzitter). Betreurenswaardig is dat tien leden de laatste kans krijgen om hun achterstallige contributie te betalen alvorens ze geroyeerd worden. Frankrijk is er één van, veroorzaakt door onderlinge ruzies. Imkers worden niet alleen immuun voor steken, ze worden erdoor besmet!

Als VBBN-ers werden we verwarmd door de positieve reacties op de CD-rom. Diverse landen overwegen deze ook uit te brengen, eventueel na een vertaling. Maar of dit soort voornemens in daden wordt omgezet, moet nog blijken. En in elk geval even wachten!

De volgende congressen zijn in Canada, Zuid-Afrika en Slovenië, de laatste in 2003.

Net teruggekeerd met de caravan vanuit Antwerpen, mocht ik weer per trein naar Brussel voor de COPA-vergadering. Er is nu een bedrag van 15 miljoen ECU voor steun beschikbaar voor de verbetering van honingproductie en honingmarketing. Maar gelukkig is dit wat verbreed met maatregelen voor de bijenhouderij zoals varroabestrijding. Echter strakke procedures voor projectaanvragen met de voorwaarde dat het betreffende land 50% meefinanciert. Directe steun aan individuele imkers is uitgesloten; het gaat om structurele projecten. Wij hebben als Bedrijfsraad direct intensief overleg geopend om de uiterste datum van aanvraag 15 december 1997 niet te laten passeren. Mogelijk kan ik in het decembernummer wat specifiekere worden.

En nu ga ik weer verder met 'de puntjes op de i' en ik hoop dat u vindt dat ze juist geplaatst zijn. Het jubileumboek ziet er in elk geval voortreffelijk uit. Hulde aan Wieb Top en zijn 'staf'.

CD-rom op Apimondiacongres

Roel ten Klei, Bijenhuis Wageningen

Onverwachts kreeg de VBBN de kans om via een bevriende relatie (Fa. Propol) in de Api-Expo-tent de alpha versie van de toen in de maak zijnde CD-rom te demonstreren. Een unieke gelegenheid om te peilen of dit medium beantwoordt aan het doel waarvoor het is ontwikkeld. Deze kans is natuurlijk met beide handen aangegrepen. Negatieve uitlatingen waren nauwelijks te bespeuren, wel zeer veel enthousiaste mensen, die met trots vertelden dat ook zij lid waren van de VBBN. Ook vanuit het buitenland was er veel belangstelling. Er is al een groot deel van de tekst vertaald in het Engels en

Henk van den Broek, één van de grote krachten achter de CD-rom. Foto: R.H. ten Klei

324

het Duits, en ná de vele reacties tijdens dit Apimondia-congres, komt nu elke taal wel in aanmerking.

Henk van den Broek, die zeer nauw betrokken is geweest bij de ontwikkeling van onze CD-rom, heeft zelf ook enkele dagen de CD-rom mogen demonstreren. Hij heeft het niet alleen als zeer leuk ervaren maar ook als zeer nuttig en zal zeker de gedane suggesties opgenomen hebben in de inmiddels kant en klare versie.

Uit de reacties is gebleken dat aan het doel waarvoor de CD-rom is ontwikkeld, namelijk het wekken van belangstelling aan de basis van de imkerij, dus bij de jeugd, zeker wordt voldaan.

Wilt u meer informatie over de CD-rom neem dan contact op met 0317-422733 (di. t/m vr.), fax 0317-424180.

100 jaar VBBN Achterhoek

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN) organiseert de groep Achterhoek van de VBBN op zaterdag 15 november 1997 bij Erve Kots in Lielvelde (gemeente Lichtenvoorde) de Achterhoekse Imkersdag. Onderdeel van de Achterhoekse Imkersdag zijn onder meer een groots opgezette openbare informatiemarkt over bijen, bijenhouden, honing en honingproducten en workshops onder leiding van algemeen erkende deskundigen op onderdelen van het uitgebreide terrein van de bijenteelt.

De informatiemarkt en de workshops zijn voor iedereen toegankelijk en vinden plaats in Erve Kots van 14.00-17.00 uur. Op de informatiemarkt kan de bezoeker kennis nemen van de vele facetten van de bijenhouderij en honing. Zo wordt in de ongeveer twintig informatiestands aandacht geschonken aan het maken van kaarsen van bijenwas, het koken en bakken met honing, de bijenwoning, de bestuiving, homeopathie en bijenproducten, honing en kruiden, bijenvriendelijke tuinplanten en bloemen, bijen en fruitteelt, strokorven vlechten, bloem-schikken, de aanleg van een drachtplantentuin, stuifmeel-analyse, bijenhouderij op Internet en kunnen bezoekers in een observatiekast het leven in een bijenvolk van nabij bekijken. Verder worden er diverse videofilms over bijen en de bijenteelt vertoond, is er een ruilbeurs van alles wat met de bijenhouderij en honing te maken heeft en valt er

een expositie van oude imkersmaterialen te bewonderen. De workshops worden verzorgd door de Ambrosiushoeve en de heer L.G.M. Hensels. De heer Hensels gaat in op de drachtplanten voor bijen en de Ambrosiushoeve op het belang van de honingbij voor de bestuiving en de ziektebestrijding. De workshops worden tweemaal gehouden en wel van 14.30-15.30 en van 16.00-17.00 uur, zodat u beide kunt bezoeken.

De Achterhoekse Imkersdag biedt informatie voor zowel de beginnende als de ervaren imker, maar evenzeer voor de geïnteresseerde 'leek' en belangstellenden voor de natuur en natuurproducten.

Nadere inlichtingen bij: mw. E. Rebergen, 0573-401798.

100 jaar VBBN Zuid-Holland

Honderd jaar VBBN-groep Zuid-Holland wordt gevierd in de kantine van tuinvereniging 'Cronesteyn', Boerenpad 1 te Leiden. De organisatie is in handen van de groep Zuid-Holland i.s.m. met de subvereniging Leiden.

Programma

18.30-20.00 uur: inleveren van te keuren producten in het depot tegenover bovengenoemde kantine. Voor regels en reglementen zie Bijen 6(9): 239 (1997).

19.30-20.15 uur: In de kantine wordt u koffie met honinggebak aangeboden door de groep Zuid-Holland.

20.15 uur: Opening door voorzitter J. Demmink.

Welkomstwoord, mededelingen en rondvraag.

20.30 uur: de dagvoorzitter, D. Hofland, stelt de heer D. Vunderink, voorzitter van de VBBN, voor en leidt de rest van deze feestavond.

20.45 uur: Presentatie van het jubileumboek van de VBBN "Honderd jaar imkeren" en de CD-rom.

21.45 uur: Lezing door dhr. W.J. Boot en J.N.M. Calis over de aanpak van de bestrijding van de varroamijt wereldwijd.

22.45 uur: Uitreiking oorkonden introductie cursus bijenhouden door A. Wolvers en J. Dribergen.

23.00 uur: Uitslag en uitreiking van de oorkonden door de voorzitter van de honingkeuringscommissie. Aansluitend wordt door de beide voorzitters de avond afgesloten.

Inl.: L. v.d. Pavert, 020-5121894 of via de homepage: <http://maca76.nki.nl/BBB/ImkersLeidenHomePage.html>

Honderd jaar VBBN

Alle groepen van de VBBN zullen in het kader van het 100-jarig bestaan van de VBBN een viering organiseren. Deze vieringen vinden plaats in de maanden november 1997 tot en met mei 1998. Bij deze vieringen zal het boek 'Honderd jaar imkeren' uitgedeeld worden aan de subverenigingen.

Voor alle leden die voor 1997 hun contributie betaald hebben is een boek beschikbaar. Mocht u geen boek hebben ontvangen informeert u dan bij de secretaris van uw subvereniging. Mocht u als subvereniging verhinderd zijn de viering bij te wonen, neemt u dan contact op met uw groepsbestuur. Voor vragen kunt u contact opnemen met 0317-422733 of 0317-422422.

Wij herdenken

WIM VAN DEN HOEVEN

die op 19 september 1997, in de leeftijd van 54 jaar is overleden.

Wim was acht jaar lid van het Hoofdbestuur en tevens lid van het Dagelijks Bestuur en het Hoofdbestuur nieuwe stijl, met als specialisatie de bijengezondheidszorg.

Hij was namens de VBBN lid van het bestuur van de Ambrosiushoeve, de Bedrijfsraad en het Landbouwschap afdeling Bijenteelt. Zijn vakkenis op het gebied van laboratoriumonderzoek en van de organisatie van de dierengezondheidszorg kwam ons daar erg van pas.

Wim kon op onverwachte momenten met heel originele ideeën komen en zoals dat vaak voorkomt, verdwijnen de meeste ideeën onder tafel, maar enkele krijgen de kans op te bloeien. Een bestuur zonder zo'n creatieve inbreng kan op uitgesleten paden terechtkomen.

Wij zijn Wim erkentelijk voor zijn bijdrage aan de VBBN en de bijenhouderij.

Wij wensen zijn vrouw en kinderen de kracht toe om na dit onverwachte verlies, samen verder te gaan.

Bestuur van de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

8 november Boxtel

Studiedag Bond van Bijenhouders NCB. Zie Bijen 6(9): 250-252 en 6(10): 291 (1997). Toegangsprijs f15 voor leden, en f20 voor niet-leden.

11 november Merkelbeek

Stammtisch-avond van 19.30-22.00 uur, in 'Henkhof', Clemensweg 1. Actuele onderwerpen en overlarf- en koninginnenteeltproject. Inl.: B.de Graaf, 046-4336163

13-15 november Appingedam

I.v.m. het 50-jarig bestaan van VBBN subvereniging Appingedam, zal er tijdens de tentoonstelling van de Pluimveevereniging een open honingkeuring in manege 'De Veenhoeve', Woldweg (bij Eemskanaalbrug) gehouden worden. Inleveren van honing op 11 november van 16.00-21.00 uur. Prijsuitreiking op zaterdag 15 november om 14.00 uur. Openingstijden tentoonstelling: do.: 19.00-22.00 uur, vr.: 13.00-17.00 en 19.00-22.00 uur en za.: 10.00-16.00 uur.

Inl.: dhr. E. Timmer, 0596-533218.

15 november Houten

De VBBN subvereniging Bunnik/Houten e.o. houdt in het kader van haar 50-jarig bestaan voor de 13de maal een internationale Ruil- en Verkoopbeurs, en drachtplantenbeurs. Met festiviteiten van de VBBN groep Utrecht i.v.m. het 100-jarig bestaan van de VBBN dit jaar. Zie ook elders in dit nummer.

Inl.: mw. Y. Mooyweer, 0345-502755.

15 november Bornerbroek

Bijeenkomst van de Carnicavereniging Oost-Nederland in zaal 'Hoitink', Entersestraat 1, aanvang 13.00 uur. Lezing door Jan Charpentier 'Koninginnenteelt en bedrijfsmethoden'. Entree: f 1,- (tevens lot voor de verloting met o.a. prijzen als een raszuivere Duitse eilandkoningin en een Lemmer bevruchte koningin). Inl.: R. Waaijer, 053-4612416.

16 november Lichtaart (België)

Imkersdag in het ontmoetingscentrum (vlak achter de kerk) te Lichtaart (bij Herentals), aanvang 14.00 uur. Lezingen door Dr.Th. Postmes 'Honing als brandwondenmiddel' en Maurice de Waele 'Koninginnenbrij oogsten, ingebed in mijn bedrijfsmethode'. Tevens presentatie van broedstoven. Organisatie: Antwerpse Vereniging voor Imkersbelangen.

Inl.: A. Delvaux, 00-32-14 41 35 95.

17 november Hellendoorn

Lezing door dhr. C. de Bondt uit Otterlo 'Honing en